

PERHEVÄKIVALTA LAPSUUDEN MUISTOISSA

Aija Jakonen

Kaisa Mäkelä

Kasvatustieteen

pro gradu -tutkielma

Kevät 2003

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jakonen, A. & Mäkelä, K. 2003. PERHEVÄKIVALTA LAPSUUDEN MUISTOISSA. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma, 83.

Perheväkivalta lapsuuden muistoissa –tapaustutkimus käsittelee aikuisten lapsena kokemia perheväkivaltaa. Tutkimuksessa on mukana myös opettajan näkökulma. Aineisto on kerätty tammi- ja helmikuun aikana 2002 lehti-ilmoituksella, jossa pyydettiin vapaamuotoisia kirjoitelmia henkilöiltä, jotka olivat itse kokeneet perheväkivaltaa lapsena. Opettajia pyydettiin kirjoittamaan kohtaamistaan perheväkivaltatapauksista koulussa.

Tutkimusongelmina käsitellään kysymyksiä, miten tutkittavat ovat lapsuudessaan kokeneet perheväkivallan ja mitä perheväkivallan pitkäaikaisia seurauksia tutkittavilla on lapsuuden jälkeen ilmennyt. Kysymyksiä käsitellään ryhmittelemällä aineisto teemoittain kategorioihin.

Aineiston mukaan perheväkivalta lamaannuttaa siitä kärsivän henkilön elämää kokonaisvaltaisesti ja pitkäaikaisesti. Tutkittavien lapsuudessa perheväkivalta oli häirinnyt itsetunnon kehitystä ja vaikeuttanut oppimista esimerkiksi keskittymisvaikeuksien vuoksi. Perheväkivallasta ei oltu myöskään lapsena kerrottu kenellekään esimerkiksi sen vuoksi, että se oli hävettänyt. Sen vuoksi aikuisen on otettava vastuu lapsen auttamisesta. Perheväkivalta on näkynyt lapsuuden jälkeenkin tutkittavien elämässä esimerkiksi eristäytymisenä, masentuneisuutena, rakastamisen vaikeutena ja itsetuhoisina ajatuksina.

Hakusanat: perhe, perheväkivalta, häpeä ja muistot

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 PERHE	7
2.1 Perheen määrittelyä.....	7
2.2 Teorioita perheestä	7
2.2.1 Ekosysteeminen teoria	7
2.2.2 Perhesosiologia	9
2.3 Perheen muutos	10
2.4 Perheen tulevaisuus.....	12
3 PERHEVÄKIVALTA.....	14
3.1 Perheväkivallan taustaa.....	14
3.1.1 Perheväkivallan määrittelyä.....	14
3.1.2 Perheväkivalta Suomessa	16
3.1.3 Näkökulmia perheväkivaltaan.....	17
3.2 Syyt ja seuraukset	19
3.2.1 Mistä perheväkivalta johtuu?.....	19
3.2.2 Perheväkivallan seurauksia	20
3.3 Lainsäädäntö	24
3.3.1 Väkivaltaan liittyvä lainsäädäntö.....	24
3.3.2 Lainkäyttö perheväkivallan ehkäisyssä.....	26
3.3.3 Perheväkivallasta kärsivän lapsen auttaminen	27
3.4 Perheväkivalta koulussa.....	28
3.4.1 Kuinka perheväkivalta näkyy koulussa?.....	28
3.4.2 Opettaja perheväkivallan kohtaajana.....	29
4 LAPSEN KEHITYS JA SEN ESTEET	32
4.1 Näkökulmia lapsen psyykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen.....	32
4.1.1 Biologinen näkökulma.....	32

4.1.2 Psykososiaalinen näkökulma	34
4.2 Itsetunnon rakentuminen.....	35
4.3 Perheen merkitys lapselle	36
4.3.1 Vanhempiin samastumisen merkitys.....	36
4.3.2 Häpeä	37
4.4 Perheväkivallasta vaikeneminen	40
5 TAPAUSTUTKIMUS	42
5.1 Tutkimusongelmat	42
5.2 Aineiston kerääminen.....	42
5.3 Tutkimuksen etiikka	43
5.4 Tutkimusmenetelmät.....	45
5.4.1 Fenomenografisen tutkimuksen piirteitä	45
5.4.2 Tapaustutkimuksen piirteitä	46
5.4.3 Muistot kokemuksen tutkimisessa	47
5.5 Aineiston käsittely	49
6 TAPAUSTEN KUVAUS JA TULKINTA.....	51
6.1 Mari: sivustaseuraaja	51
6.2 Raimo: kapinallinen	53
6.3 Leena: surija	54
6.4 Jussi: muistojen torjuja.....	56
6.5 Taina: selviytyjä.....	58
6.6 Seppo: opettaja perheväkivallasta kärsivän lapsen auttajana	59
7 TULKINTOJEN YHTEENVETO.....	63
7.1 Tutkittavien lapsuuden kokemukset perheväkivallasta.....	63
7.2 Perheväkivallan pitkäaikaiset seuraukset tutkittavien elämässä.....	66
7.3 Johtopäätökset.....	68
8 POHDINTA.....	71
LÄHTEET	74

LIITE 1: Aineistopyyntö Keski-suomalaisessa.....	80
LIITE 2: Aineistopyyntö Opettaja-lehdessä.....	81
LIITE 3: Esimerkki aineiston käsittelyprosessista.....	82

1 JOHDANTO

Väkivaltaiselle käyttäytymiselle on tyypillistä, että tekijä ja uhri tuntevat toisensa. Mahdollisuus joutua uhriksi onkin Elersin (1994) mukaan suurin siellä, missä ihmisten pitäisi olla turvassa eli kotona, koulussa, työpaikalla tai muussa tutussa ympäristössä. Suomessa perheväkivalta on vakava ongelma, sillä poliisille tulee noin 35 000 kotihälytystä vuodessa. (Elers 1994, 16.) Sariola (1990) puolestaan on tutkinut perheväkivallan yleisyyttä peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa. Hänen mukaansa ennen 14 vuoden ikää vanhempinsa lievän väkivallan (esim. tukistaminen, töniminen, läimäyttäminen) kohteeksi joutuu 72 prosenttia ja vakavan väkivallan (esim. lyöminen, potkiminen, ampuma-aseella uhkailu) kohteeksi noin 8 prosenttia nuorista. (Sariola 1990, 39–43.)

Husson (2003, 14) mukaan perheväkivaltaa on alettu Suomessa varsinaisesti tutkia vasta 1990-luvun loppupuolella kansainvälisen painostuksen vuoksi. Omassa tutkimuksessamme perheväkivaltaa käsitellään lapsuuden muistoista käsin. Tarkastelemme lapsena perheväkivaltaa kokeneiden viiden aikuisen kirjoituksia lapsuuden kokemuksista. Aineistossamme on lisäksi yhden opettajan kirjoitus työssään kohtaamistaan lapsista, jotka kärsivät perheväkivallasta.

Pohdimme aineiston avulla, miten tutkittavat ovat lapsuudessaan kokeneet perheväkivallan sekä miten perheväkivalta on vaikuttanut tutkittavien elämään lapsuuden jälkeen. Käsittelemme näitä kysymyksiä pääsääntöisesti kolmen teeman kautta: miten perheen sisäiset ongelmat ovat vaikuttaneet tutkittavan itsetuntoon lapsena, miten perheväkivalta on näkynyt henkilön koulunkäynnissä ja oppimisessa lapsena sekä miksi tutkittava ei lapsena kertonut kenellekään perheväkivallasta. Samojen teemojen kautta pohdimme, miten perheväkivalta on vaikuttanut tutkittavien elämään aikuisena. Opettajan näkökulma on erityisesti koulunkäynnin ja oppimisen käsittelyssä mukana.

Alkuperäinen tarkoituksemme oli tutkia perheväkivaltaa pääasiassa opettajan näkökulmasta. Opettajilta oli kuitenkin hankala saada aineistoa, joten

muutimme tutkimuksen näkökulman lapsena perheväkivaltaa kokeneiden aikuisten näkökulmaksi. Opettajan näkökulman pidämme siitä huolimatta koko ajan tutkimuksessamme mukana. Sen tarkoitus on tuoda tutkimukseen kuva perheväkivallasta kärsivän lapsen koulunkäynnistä.

2 PERHE

2.1 Perheen määrittelyä

Perhettä ei voi määrittellä enää nykypäivänä yleisillä käsitteillä ja yksiselitteisten kriteerien pohjalta. Yksi syy määrittelyn vaikeutumiseen on se, että isän ja äidin parisuhde päättyy yhä yleisemmin, ja että äiti ja isä rakentavat uusia parisuhteita. Näistä parisuhteista voi syntyä pitkä sarja erilaisia perheenjäsenehdokkaita. Jallinojan (2000) mukaan henkilökemiat ja kanssakäymisen määrä ovat tärkeimpiä tekijöitä määriteltäessä, kuka kuuluu perheeseen ja kuka ei. Perheestä on tullut käsite, jonka eri yksilöt voivat määrittellä hyvin eri tavoin. (Jallinoja 2000, 191–198.) Esimerkiksi Larson ja Richards (1994) pitävät illuusiona sitä ajatusta, että perhe olisi yksi yhtenäinen kokonaisuus. Perhe on kuitenkin monenlaisten, jopa eriävien todellisuuksien kohtaamispaikka, minkä tuloksena on usein ristiriitaisia tunteita ja tarpeita. (Larson & Richards 1994, 189.)

2.2 Teorioita perheestä

2.2.1 Ekosysteeminen teoria

Ekosysteemisen teorian keskeisenä piirteenä on vuorovaikutuksen merkitys sekä ihmisen kehityksessä että yhteiskunnan toiminnassa. Ekosysteemisen lähestymistavan mukaan perheväkivaltaakaan ei voi selittää ainoastaan yhdellä syytekijällä, vaan teoria tarjoaa laajemman näkökulman käsitteeseen. (Forssen 1993, 43.)

Ekologisen kehitysteorian kehittäjän Urie Bronfenbrennerin lähtökohtana on ymmärtää sosialisatio yhteiskunnallisena tehtävänä. Hän korostaa sosialisointia yhteiskunnallista luonnetta, jossa keskeistä on nähdä lapsen kehitys yksilön ja ympäristön välisenä prosessina. Bronfenbrennerin (1979) tutkimuksen mukaan sosiaalistumiseen vaikuttavat ympäristön erilaajuiset kehät, joiden kanssa

yksilö on aktiivisessa vuorovaikutuksessa. Nämä sisäkkäiset järjestelmät ovat keskenään vuorovaikutussuhteessa ja ovat toisistaan riippuvaisia. Eri järjestelmät ovat keskenään sisäkkäin niin, että kaikkein sisin järjestelmä on mikrosysteemi, joka tarkoittaa yksilön lähiympäristöä eli kotia ja kodin ihmissuhteita. Mikrosysteemin ympärillä on mesosysteemi, johon kuuluu ihmissuhteet esimerkiksi sukulaisten ja ystävien kanssa. Tähän järjestelmään sisältyy myös yksilön suhde yhteiskunnan virallisen tahon edustajiin, kuten esimerkiksi opettajaan, sosiaalityöntekijään ja terveydenhoitajaan. Mikro- ja mesosysteemiä laajempi järjestelmä on ekosysteemi, joka käsittää yhteiskunnan toiminnasta esimerkiksi sosiaalitoimen, koululaitoksen ja terveydenhuollon sekä yksilön suhteet niihin. Uloin järjestelmä, jonka sisään kaikki edelliset kuuluvat, on makrosysteemi. Se käsittää esimerkiksi lainsäädännön sekä yhteiskunnan arvot ja asenteet. Makrosysteemin päätökset vaikuttavat kaikkeen yhteiskunnan toimintaan. (Bronfenbrenner 1981, 193–194.)

Ekosysteeminen näkökulma antaa välineitä ihmisten ja heidän ympäristönsä vuorovaikutuksen ymmärtämiseen. Siinä ihminen käsitetään toiminnalliseksi kokonaisuudeksi, jossa psykologiset prosessit, esimerkiksi kognitiiviset, affektiiviset, emotionaaliset ja sosiaaliset, toimivat järjestäytyneessä vuorovaikutuksessa. Yksilö ja hänen elämäntilanteensa muodostavat kokonaisuuden, jossa jokainen osa on vuorovaikutuksessa muiden osien kanssa. Kokonaisuus on aina enemmän kuin osiensa summa. Sosiaalisten ongelmien ymmärtäminen ei onnistu liittämällä yhteen erillisiä alueita, yksilön arviointia ja ympäristön arviointia. Sen sijaan tilanne tulee ymmärtää kokonaisuutena ottaen huomioon vuorovaikutuksen esteet ja edellytykset. (Forssen 1993, 43–44.)

Yhtenä selvimmistä muutoksista ekosysteemiseen teoriaan viime vuosikymmeninä on ollut se, että teorian eri tasot ovat eriytyneet toisistaan koko ajan yhä enemmän. Perhe ja ystävät tai perhe ja koululaitos eivät enää välttämättä ole kovin paljoa yhteydessä toisiinsa. Länsimaissa lisääntynyt, individualismia korostava elämäntapa on aiheuttanut sen, että perheiden selviytyminen on jäänyt heidän omaksi asiakseen. Toiset ihmiset eivät ota siitä enää niin suurta vastuuta kuin muutama vuosikymmen sitten. Nykyaikana ovat myös eri tasojen sisäiset yksiköt, esimerkiksi ekosysteemiin kuuluvat sosiaalitoimi ja koululaitos,

eriytyneet toisistaan. Tiedot ja taidot ovat varmasti lisääntyneet, mutta samalla ei olla osattu kehittää kanavia, jotta tieto myös kulkisi ammattilaiselta toiselle.

2.2.2 Perhesosiologia

Funktionalistisen perhetulkinnan mukaan sosiaaliset instituutiot ovat syntyneet huolehtimaan yhteiskunnalle tärkeistä tehtävistä. Yhteiskunta muodostuu siten toisiinsa kytkeytyvistä osista, joiden toimivuus takaa yhteiskunnan tasapainon. Perheeseen soveltaen tulkinta merkitsee sitä, että perhe on sosiaalinen instituutio, jonka tehtävänä on huolehtia sille asetetuista tehtävistä. Näitä pidetään yhteiskunnan toimivuudelle tärkeinä. (Jallinoja 1985, 12.)

Yksi perhesosiologiaa eniten tutkinut funktionalistisen koulukunnan edustaja on Talcott Parsons. Hänen varsinainen teoriansa perheestä ilmestyi jo 1950-luvulla. (Jallinoja 1985, 12.) Teorian avainkäsitteenä on eriytyminen, jota Parsons piti yhteiskuntaa olennaisesti kuvaavana käsitteenä. Yhteiskunta on Parsonsin mukaan kehittynyt yksinkertaisesta järjestelmästä yhä monimutkaisemmaksi ja tässä kehityskulussa perhe on erikoistunut huolehtimaan kahdesta tehtävästä. Sen on ensiksikin taattava lasten kehittyminen yhteiskunnan jäseniksi. Tätä Parsons nimittää sosialisatioksi. Toiseksi perheen on tasapainotettava aikuisten persoonallisuutta. (Parsons 1956, 35.)

Perheen merkityksen on usein väitetty vähentyneen sen vuoksi, että perheeltä on siirtynyt monia tehtäviä muiden instituutioiden hoidettaviksi. Jallinojan mukaan näin ei ole kuitenkaan käynyt, vaan hän viittaa Parsonsiin siinä, että perheen erikoistuminen vain muutamasta tehtävästä huolehtimiseen on vahvistanut perheen merkitystä. Ihmisen kasvaminen tasapainoiseksi yhteiskunnan jäseneksi on täysin riippuvainen siitä, miten perhe onnistuu tehtävässään, jatkaa Jallinoja. Tämä puolestaan saattaa synnyttää perheelle paineita. (Jallinoja 1985, 12–13.)

Perheen erikoistuminen sosialisatiotehtävään johtuu Parsonsin mukaan pääasiassa siitä, että perhe on riittävän pieni yhteisö, siinä on mahdollista luoda pysyviä ihmissuhteita ja kiinteyttää niitä. Lapsi kehittyy vähitellen pärjäämään yhä monimutkaisempien sosiaalisten suhteiden verkossa sen jälkeen, kun on ensin oppinut yksinkertaisimman sosiaalisen suhteen järjestelmän perheessään. (Parsons

1956, 36–37.) Sosialisatioprosessin ensimmäisessä vaiheessa lapsi pystyy muodostamaan sosiaalisen suhteen vain yhteen aikuiseen, joka useimmiten on äiti. Kun lapsessa on syntynyt varmuus suhteen pitävyydestä äitiin, hän on valmis opettelemaan seuraavaa vaihetta. Lapsi irtaantuu dominoivasta äitisuhteesta luodakseen itsenäisen suhteen muihin perheenjäseniin, isään ja sisaruksiin. Näissä suhteissa on jo näkyvissä perhettä laajemman sosiaalisen järjestelmän piirteitä, mutta ne on opittava ensin oman perheen sisällä. Lapsen muihin perheenjäseniin luomat sosiaaliset suhteet valmistavat häntä liittymään perhettä laajempaan sosiaaliseen järjestelmään. (Parsons 1956, 37–38.)

2.3 Perheen muutos

Gillisin (1996) mukaan perheen todellinen rakentaminen alkoi viktoriaanisena aikana 1800-luvulla. Silloin keskiluokka nosti perheen suuren huomion kohteeksi, mihin ei sen jälkeen ole ylletty. Koko yhteiskunnan hyvinvoinnin uskottiin olevan perheiden varassa, ja se edellytti perinpohjaista paneutumista perheeseen. Tällaisen muutoksen valossa tulevat Gillisin mukaan ymmärrettäviksi myös satujen onnelliset loput. Rakkaus on parhaimmillaan johtaessaan avioliittoon ja sen jälkeen ei voi muuta kuin elää onnellisena elämänsä loppuun saakka. 1800-lukua onkin pidetty todellisena perheen aikana. (Gillis 1996, 6–7.)

Myös Suomessa alettiin 1800-luvun loppupuolella puhua ja kirjoittaa perheen puolesta samassa hengessä. Vielä 1950-luvullakin ihmisiä kehoitettiin pukeutumaan parhaimpiin vaatteisiin osallistuessaan perhejuhliin. Koti siivottiin juhlan kunniaksi, ja yhteen kokoontumisen todellinen merkitys tuli esiin yhteisessä ateriasa. (Jallinoja 2000, 199–203.)

Perhepolitiikassa on 1980-luvulla tehty merkittäviä muutoksia. Vanhemmat voivat vapaasti valita pienten lasten hoitomuodon, ja molemmilla vanhemmilla on mahdollisuus jäädä kotiin hoitamaan lapsia työsuhteen katkeamatta. Suomi on ollut edelläkävijä muissakin perhepolitiikan uudistuksissa, kuten lasten päivähoitojärjestelmän kehittämisessä yhdessä kotihoidontukijärjestelmän kanssa sekä ansiosidonnaisen vanhempainrahan ja

hoitovapaajärjestelmän kehittämisessä. Monet perhepoliittiset etuudet ovat sekä korvaustasoltaan että pituudeltaan Euroopan kärkipäässä. (Auvinen 1995, 71.)

Kaikkialla pohjoismaissa on viime vuosikymmenien aikana alettu määritellä uudelleen lapsen asemaa, minkä tuloksena lapsi on tullut entistä näkyvämmäksi lainsäädännössä. Lasta on alettu käsitellä laissa subjektina, jolla on omia oikeuksia, erityistarpeita ja joka tarvitsee erityistä suojelua. Sekä vanhemmat että lapsen kanssa työskentelevät ammattilaiset velvoitetaan ottamaan huomioon lapsen tarpeet. Lainsäädännössä on määritelty myös lapsen oikeus koskemattomuuteen. Lapsen ruumiillinen kurittaminen on kielletty lailla Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa. Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa on parantunut, esimerkiksi avioerolain uudistuksessa. Lapsen oikeuksien kehittäminen on osoitusta kasvavasta huolesta ja kiinnostuksesta lasta kohtaan. Lainsäädännössä olevat periaatteet ovat kuitenkin ohjeellisia, eikä niiden sisältö aina tule kovin nopeasti näkyviin konkreettisen arkielämän tasolla. (Lahikainen, Kraav, Kirmanen & Majjala 1995, 99.)

Vaikka lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten joukko on laajentunut, heidän mahdollisuuksiaan auttaa lasta rajoittavat monet tekijät. Yksi niistä on lasta koskevan tiedon sirpaleisuus. Tärkeää olisikin, että hoitajien keskinäinen tiedonkulku tulisi taatuksi. (Lahikainen 2001, 43.) Koulumaailmassa tämä tarkoittaisi sitä, että opettajat, vanhemmat ja lapset järjestäisivät aikaa yhteisille keskustelutilaisuuksille ja kohtaisivat toisensa. Tästä on esimerkkinä Sodankyläläinen, Orajärven koulun malli, jossa järjestetään elokuun aikana suunnitteluvanhempainilta oppilaiden huoltajille (Nissilä 2002, 32). Tätä kautta vanhemmillä on mahdollisuus vaikuttaa lastensa koulunkäyntiin. Vanhemmat velvoitetaan ottamaan se vastuu, joka heillä lastensa koulutyöstä kuuluisikin olla. Siten koulu osoittaa arvostusta vanhempien tekemälle kasvatustyölle ja kiinnostusta lapsen koko elämään. Se voi olla osaltaan edistämässä lapsen hyvinvointia kotona ja koulussa, koska yhteistyön kautta vanhemmat ja opettaja tietävät toistensa kannan lasta koskevissa asioissa.

2.4 Perheen tulevaisuus

Jallinojan (1985) mukaan perheen tulevaisuuden merkitystä koskevassa keskustelussa on noussut esiin kaksi visiota. Yhteiskunnallistumisen ääriesimerkissä yhteiskunta tulisi huolehtimaan ihmisen kaikista tarpeista, jolloin kotia ei tarvittaisi muuhun kuin nukkumiseen. Tarpeet tyydytettäisiin pitkälti yksilötasolla. Tällainen tulevaisuudennäkymä herättää kysymyksen, onko perhe mahdollinen, jos sen jäsenet eivät vietä aikaansa yhdessä. Syntyykö yhtenäisyys, joka pohjimmiltaan luo koko perheen, mikäli jokaisella on oma elämänsä, omat harrastuksensa ja unelmansa?

Toinen tulevaisuudennäkymä on päinvastainen. Sen mukaan ihmiset alkaisivat eristäytyä perheeseen. Televisiota syytetään siitä, kun ihmiset eivät osallistu kulttuuriharrastuksiin ja muuhun sosiaaliseen toimintaan. Tietotekniikka puolestaan pystyy siirtämään melkoisen osan työstä kotiin. Tällaisessa tilanteessa yhteiskunta muodostuisi eristyneistä perheyksiköistä, joiden yhteys ulkomaailmaan tapahtuisi televisioiden ja tietokoneiden avulla. (Jallinoja 1985, 106–107.) Onko jo tänä päivänä näkyvissä merkkejä siitä, että tietokone ja televisio olisivat eristäneet perheet toisistaan? Kotoa käsin voi tosin hoitaa internetin välityksellä suuren osan asioistaan, mutta syntyykö eristyneisyys sittenkään siitä, että asiat hoidetaan vaivattomalla ja nopealla tavalla. Voisiko eristyneisyyden käsittää pikemminkin henkilökohtaiseksi tunteeksi?

Niemen ja Pääkkösen 1990-luvulla tekemän tutkimuksen mukaan miehet seurustelivat perheen kanssa keskimäärin 18 minuuttia vuorokaudessa ja naiset keskimäärin 20 minuuttia (Niemi & Pääkkönen 1992, 31–32). Niemen ja Pääkkösen (2001) mukaan sosiaalinen kanssakäyminen vähentyi selvästi juuri 1990-luvulla. Vaikka kotona vietetään nykyään hieman suurempi osa vapaa-ajasta kuin aiemmin, perheen yhdessäolo on entistä televisiokeskeisempää. (Niemi & Pääkkönen 2001, 46.) Tulokset kertovat, että yhdessä oleminen ei perheissä ole enää kovin merkittävä arvo. Toisaalta, Parsonsin teoriaan viitaten, elämän muuttuessa yhä kiireisemmäksi, perheen yhteinen aika olisi erityisesti lapselle tärkeää. Näin lapsi voisi tuntea oman perheensä yhteiskunnan muita sektoreita

tärkeämmäksi ja kokea sitä kautta yhteenkuuluvuuden tunnetta tämän sektorin kanssa.

Funktionalistien, esimerkiksi Parsonsin (1956, 36–37), mukaan juuri perhe on paras mahdollinen yksikkö tulevaisuudessakin lapsen sosiaalistumisprosessin kannalta, koska perheessä luodaan ensimmäiset merkittävät ihmissuhteet ja opetellaan sosiaalista vuorovaikutusta. Parsonsin teoriaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se ei ole huomionnut perheen muuttuvaa rakennetta, ja että kuva perheestä on siinä liian harmoninen. Jallinojan (1985) mukaan Parsonsin teoriaan pitäisi suhtautua erityisen kriittisesti sen vuoksi, että naiset käyvät nykyään ansiotyössä huomattavasti useammin kuin aikana jolloin Parsons hahmotteli teoriaansa. Lisäksi lasten varhaisesta socialisaatiosta huolehtivat nykyaikana muutkin kuin äiti, ja Parsonsin nykyaikaiseksi nimittämä perhe on tänä päivänä auttamattomasti vanhanaikainen. (Jallinoja 1985, 115–116.) Toisaalta yhteiskunnan muutos ei ole kuitenkaan muuttanut perheen tärkeyttä lapselle. Vanhemmat pysyvät merkittävässä roolissa lapsen tarpeiden täyttäjinä siitä huolimatta, että yhteiskunta muuttuu.

3 PERHEVÄKIVALTA

3.1 Perheväkivallan taustaa

3.1.1 Perheväkivallan määrittelyä

Perheväkivaltaa on ollut olemassa aina, mutta se on katsottu normaaliin elämään kuuluvaksi asiaksi. Yhteiskunnallisena ilmiönä perheväkivalta taas on varsin uusi ilmiö, koska sillä on vain vähän juridista ja tilastollista taustaa. (Kiviaho 1993, 47.) Perheväkivallan historia aloitetaan yleensä vuodesta 1971. Silloin englantilainen Erin Pizzey perusti naisten toimintakeskuksen Lontoon esikaupunkiin Chiswickiin. Vähitellen keskuksen alkoi saapua naisia, joita oli pahoinpidelty kotona. Alettiin puhua pahoinpidellyistä vaimoista. Sen jälkeen myös Yhdysvalloissa alkoi keskustelu perheväkivallasta, aluksi yliopistojen radikaalipiireissä. (Peltoniemi 1984, 11.)

Alkuvaiheissa perheväkivaltaa ei luokiteltu kovin laajasti erilliseksi ongelmaksi, vaan väkivalta liitettiin alkoholismiin sivuilmiöksi (Peltoniemi 1984, 13). Peltoniemen (1984, 16) mukaan perheväkivallan julkisuuteen nousun taustalla ovat pyrkimykset tasa-arvon lisäämiseen yhteiskunnassa. Varsinkin kansainvälisten järjestöjen, kuten Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan neuvoston toiminnan vilkastuminen ihmisoikeusasioissa sai aikaan muutoksen, jonka seurauksena henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa alettiin pitää ihmisoikeuksien loukkauksena ja tasa-arvon toteutumisen esteenä (Kiviaho 1993, 47).

Perheväkivallan määritelmiä on useita, mutta yhteinen tekijä niille on näkemys siitä, että väkivalta tapahtuu perheen sisällä ja osapuolten, uhrin ja tekijän, välillä on emotionaalisesti läheinen suhde. Dufvan (2001, 17) mukaan väkivallalla tarkoitetaan perinteisesti fyysistä väkivaltaa: pahoinpitelyä ja seksuaalista väkivaltaa. Myös Peltoniemen (1984) mukaan perheväkivallan käsite suuntaa ajatukset helposti pelkkään ruumiilliseen väkivaltaan. Nykyisin perheväkivalta nähdään kuitenkin laajemmin. Se voi olla fyysisen ja psyykkisen

väkivallan lisäksi aktiivista ja passiivista, suoraa ja epäsuoraa. (Peltoniemi 1984, 27.)

Aktiivinen, suora väkivalta tarkoittaa sitä, että väkivalta kohdistuu juuri siihen henkilöön, joka väkivallasta kärsii. Passiivinen väkivalta voi taas olla esimerkiksi lapsen hoidon laiminlyöntiä. Epäsuorasta väkivallasta voi kärsiä esimerkiksi lapsi, jonka äitiä lyödään. Lapsi tietää asiasta, mutta ei tunne pystyvänsä auttamaan äitiä. (Dufva 2001, 17.) Holmbergin (2000) mukaan fyysinen eli ruumiillinen väkivalta on kehon satuttamista, esimerkiksi lyömällä, potkimalla, tukistamalla, kuristamalla, hakkaamalla, tönimällä, estämällä, polttamalla, kurittamalla ruumiillisesti tai käyttämällä asetta. Psykkisellä eli henkisellä väkivallalla taas tarkoitetaan mielen tahallista loukkaamista esimerkiksi nimittelemällä, haukkumalla, kiristämällä, uhkailemalla tai huutamalla. (Holmberg 2000, 11.) Perheväkivalta voi olla myös verbaalista eli sanallista väkivaltaa. Se tulee ymmärtää laajasti, sillä myös niin sanottu mykkäkoulu on tehokas ja usein käytetty keino perheriidoissa. (Peltoniemi 1984, 27-28.) Ivallinen tai alentava suhtautuminen toiseen sekä törkeä kielenkäyttö luetaan myös kuuluvaksi henkiseen väkivaltaan. Henkistä väkivaltaa on myös fyysisellä väkivallalla uhkailu ja pelottelu sekä eristäminen tai altistaminen perheväkivallan sivustaseuraamiseen. (Holmberg 2000, 11.)

Seksuaalisella väkivallalla Holmberg (2000) tarkoittaa seksuaalista ahdistelua ja koskettelua, raiskausta tai sen yritystä. Lapsen seksuaalinen koskettelu tai muut seksuaaliset teot ovat rikoksia myös siinä tapauksessa, että lapsi on vapaaehtoisesti tilanteessa mukana. (Holmberg 2000, 11.) Seksuaalisesta hyväksikäytöstä on mahdotonta sanoa, kuinka paljon sitä esiintyy perheissä, sillä siitä ei ole helppoa tehdä luotettavia tilastoja. Vain harvat tapaukset tulevat viranomaisten tietoon. (Birchall 1989, 1-3.) Käytännössä perheväkivalta on Dufvan (2001, 17) mukaan kaikkien edellä mainittujen asioiden jonkinlainen yhdistelmä, joka aiheuttaa heikommassa asemassa olevalle pelkoa.

3.1.2 Perheväkivalta Suomessa

Todellista perheväkivallan määrää on vaikea arvioida, sillä siitä ei puhuta yhteiskunnallisella tasolla riittävästi. Tilastoja ongelmasta on vähän, ja nekin tilastot mitä on olemassa, perustuvat viranomaisten ilmoituksiin. Perheväkivallan laajuuden tiedostamista vaikeuttaa myös se, että alan tutkimus on nuorta ja siinä on keskitytty lähinnä länsimaisiin valtakulttuureihin. Perheväkivaltakäsitteen merkitys myös vaihtelee eri yhteiskunnissa ja kulttuureissa. (Vesivalo 1993, 1.)

Peltoniemen vuonna 1994 tekemien tutkimusten mukaan 20 prosentissa suomalaisperheistä esiintyy ruumiillista väkivaltaa jotakin perheenjäsentä kohtaan. Tämän lisäksi on vielä henkistä, kuten esimerkiksi verbaalista väkivaltaa, jonka määrää on vaikea arvioida. (Peltoniemi 1984, 40.) Heiskasen ja Aromaan (1998, 13–14) mukaan kaikista viranomaisten tietoon tulevista kotona tapahtuvista pahoinpitelyistä noin 90 prosenttia kohdistuu naiseen ja noin 90 prosentissa tapauksista väkivallan tekijänä on mies. Naisiin kohdistuneista henkirikoksista noin puolet ja törkeistä pahoinpitelyistä yli 40 prosenttia on puolison tekemiä. parisuhdeväkivallan seurauksena myös kuolee vuosittain 25–30 naista (Heiskanen & Piispa 1998, 5).

Sariolan tutkiessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa, hänen tutkimusaineistonaan oli otos suomalaisten peruskoulujen 9-luokkalaisia vuonna 1988. Hänen mukaansa ennen 14 vuoden ikää vanhempiansa lievän väkivallan (esim. tukistaminen, töniminen, läimäyttäminen) kohteeksi oli joutunut 72 prosenttia ja vakavan väkivallan (esim. lyöminen, potkiminen, ampuma-aseella uhkailu) kohteeksi noin 8 prosenttia vastaajista. Sariolan aineiston mukaan isät ja äidit käyttivät väkivaltaa jokseenkin yhtä paljon. (Sariola 1990, 39–43.)

Peltoniemen tutkimukset osoittavat perheväkivallan kasautuvan enemmän alempiin sosiaaliryhmiin kuin tilastollisesti olisi odotettavissa. Tämä ei ole yllättävää, sillä kaikki väkivaltarikollisuus on yleisempää alemmissa kuin ylemmissä sosiaaliryhmissä. Turvakotien asiakkaista 81 prosenttia tuli alemmista sosiaaliryhmistä, joiden osuus väestöstä on 14 prosenttia. (Peltoniemi 1984, 46.) Toisaalta alempien sosiaaliryhmien yliedustus voi johtua siitä, etteivät korkeampien yhteiskuntaluokkien perheiden tapaukset tule viranomaisten tietoon, vaan nämä

hakevat apua yksityislääkäreiltä tai hoitavat asiat omassa keskuudessaan. Ilmoitusherkkyyden erot eivät kuitenkaan heijastu henkirikostutkimuksessa. Sen mukaan sekä henkirikosten uhrin että tekijät painottuvat hyvin voimakkaasti alempiin sosiaaliryhmiin. Peltoniemen tutkimuksen henkirikosten tekijöistä 74 prosenttia kuului kahteen alimpaan sosiaaliryhmään. Ylempien sosiaaliryhmien väkeä henkirikosten tekijöissä oli vain 8 prosenttia, vaikka näiden väestöryhmien osuus kaikista suomalaisista on 41 prosenttia. Henkirikoksia koskeva jakauma poikkeaa siis huomattavasti koko väestön sosiaalijakaumasta. Sen perusteella voidaan päätellä, että perheväkivaltaa esiintyy kaikissa sosiaaliryhmissä, mutta erityisesti se kasautuu alempiin sosiaaliryhmiin. (Peltoniemi 1984, 47.)

3.1.3 Näkökulmia perheväkivaltaan

Psykopatologisen teorian mukaan uhri, tekijä tai molemmat ovat persoonallisuudeltaan poikkeavia yksilöitä ja perheväkivalta on poikkeuskäyttäytymistä. Selitystä etsitään pahoinpitelijöiden kehittymättömästä persoonallisuudesta tai häiriöitä aiheuttavista lapsuuden kokemuksista. (Peltoniemi 1984, 82.) Psykopatologisen teorian mukaan uhrin etsivät usein syytä itsestään niissäkin tapauksissa, joissa sitä ei ole. Perheväkivaltilanne saattaa olla niin selittämätöntä, että uhrin on löydettävä syy itsestään, koska koko tapahtuma tuntuu muuten järjettömältä. Vaimo kokee, ettei perheväkivaltaa esiintyisi, jos hän olisi kunnan aviopuoliso ja tyydyttäisi miehen tarpeita useammalla elämänalueella ja paremmin. Pahoinpidelty lapsi kokee olevansa huono ja epätyytyttävä ja olettaa pahoinpitelyn loppuvan, jos hän vain voisi oppia kunnan pojaksi tai tytöksi. Tätä ilmiötä kutsutaan uhrin leimaamiseksi syylliseksi ja se voi tapahtua yhtä hyvin uhrin omana reaktiona kuin ulkopuolisten taholta. (Peltoniemi 1984, 88.) Feministikirjoittajat ovat luonnollisesti kritisoineet sitä, että perheväkivalta yritetään työntää uhrin syyksi, mutta toisaalta ei pidä unohtaa, että väkivalta syntyy vuorovaikutustilanteessa. Perheväkivallan leimaaminen pelkästään väkivallantekijän rikokseksi, joka kohdistuu täysin syyttömään uhriin, ei lisää paljonkaan tilanteiden ymmärtämistä. (Peltoniemi 1984, 88–89.)

Perhedynaamisissa teorioissa lähdetään siitä, että perheväkivalta on vain oire perheen sisäisistä ongelmista, jotka purkautuvat yhdessä perheenjäsenessä, josta tulee syntipukki. Tämän lähestymistavan kannattajien mielestä perheväkivallan yhteydessä syyllisyyskysymysten pohdinta on turhaa ja paranemista ja auttamista haittaavaa. Koko perhettä tulee hoitaa. (Peltoniemi 1984, 93–94.)

Alkoholin ja perheväkivallan yhteyttä on yritetty puolestaan selittää kolmella teorialla: Estojen vapautumisteorian mukaan alkoholin kemiallisilla ominaisuuksilla on suoranainen väkivaltaa ja aggressiivisuutta lisäävä ja estoista vapauttava fysiologinen vaikutus. Oppimisteoria korostaa, että väkivaltaisuus opitaan alkoholiin liittyvänä käyttäytymismuotona. Kun estojen vapautumisteoria perustaa selityksensä pääasiassa alkoholin käytön fysiologisiin vaikutuksiin, korostuvat oppimisteoriassa myös psykologiset ja sosiaaliset tekijät. Syntipukkiteorian mukaan juopunut siirtää vastuuta omasta käyttäytymisestään alkoholin syyksi. Humalataila kelpaa usein anteeksipyyntöksi muuten vaikeasti selitettäville teoille. Vaikka käyttäytyminen humalassa olisikin poikkeavaa, yksilö ei koe olevansa poikkeava, koska hän selittää väkivallan johtuneen humalasta. (Peltoniemi 1984, 102–103.)

Perheväkivaltaa selitetään yleensä kahdesta teoreettisesta näkökulmasta: yksilön ominaisuuksien tai yhteiskunnan rakennetekijöiden avulla. Yksilön ominaisuuksia korostava näkemys korostaa väkivallan johtuvan yksilöllisistä syistä, kuten alkoholista, huumeista, uhrin epämiellyttävästä käyttäytymisestä, mielisairaudesta, stressistä tai turhautumisesta. Yksilöteoriaa on arvosteltu siitä, että se ikään kuin hyväksyy väkivallan käytön, ja siksi onkin vaadittu laajempaa selitysmallia. Yhteiskunnan rakenneteoria näkee väkivallan syyksi esimerkiksi naisen sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen riippuvuuden miehestä. Väkivallan perusta on sen mukaan yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa ja vallitsevissa arvoissa, asenteissa, tavoissa ja uskomuksissa. (Vesivalo 1993, 2.)

Teorioiden suurimpana ongelmana on, että ne yrittävät löytää ilmiölle yhden yleispätevän selityksen. Puhtaimmillaan tämä näkyy psykopatologisessa ja Yhteiskunnan rakenneteoriassa. On kuitenkin havaittavissa, että perheväkivalta sisältää monenlaisia osia. Pelkkä väkivallan tarkastelu ilman tilanteen muiden

tekijöiden, esimerkiksi uhrin ja tekijän vuorovaikutussuhteen, huomioonottamista ei auta ymmärtämään väkivallan olemusta. (Peltoniemi 1984, 228.)

3.2 Syyt ja seuraukset

3.2.1 Mistä perheväkivalta johtuu?

Yksiselitteistä syytä siihen, miksi perheenjäsen on väkivaltainen, ei ole olemassa. Jokainen perheväkivaltatapaus on erilainen ja väkivaltaan vaikuttavat tekijät poikkeavat aina toisistaan. Monesti on myös vaikeaa erottaa, mitkä syyt ovat seurausta ihmisen omasta persoonallisuudesta ja hänen kokemustaan, mitkä taas kulloisestakin elämäntilanteesta.

Turvakodeissa tehdyn tutkimuksen mukaan, yleisimmät riidanaiheet, jotka johtivat perheväkivaltaan, olivat raha, lapset ja sukupuolielämä. Tyypillistä oli, että väkivaltatilanteen syntyyn vaikuttivat useat yhtäaikaiset tekijät. Tapahtumien motiivien esittäminen oli pulmallista. Näennäisesti satunnaisesta syystä sattuneen lyönnin taustalla saattoi olla vuosikausien riidat. (Peltoniemi 1984, 50.) Turvakotiasiakkaiden mielestä yleisiä perheväkivaltaan johtaneita syitä olivat mustasukkaisuus, alkoholin väärinkäyttö ja huonot elinolosuhteet (Peltoniemi 1984, 78).

Dufvan (2001, 56–57) kyselytutkimuksessa ilmeni, että päihteillä ja psyykkisillä tekijöillä oli suurin vaikutus perheväkivallan syntyyn. Pelkästään alkoholilla oli osuutta kaikista perheväkivaltatapauksista 99 prosenttia. Heiskanen (2000, 59) tekemässä haastattelututkimuksessa taas selvisi, että kaikista väkivalta- ja uhkailutapauksista 62 prosentissa vanhemmista oli toinen tai molemmat juovuksissa. Toisaalta Aromaan ja Heiskanen (2000, 126–127) tutkimustulosten mukaan joka toinen väkivallan käyttäjä kotona on selvin päin. Kuitenkin runsas alkoholin käyttö lisää riskiä väkivaltaisen käyttäytymisen lisäksi joutua myös väkivallan uhriksi (Heiskanen 2000, 59). Lisäksi sosioekonomisilla tekijöillä ja sukupuolella nähtiin olevan vaikutusta perheväkivallan syntyyn (Dufva 2001, 56–57).

Dufvan (2000) mukaan psyykkiset tekijät, esimerkiksi masennus, vihan tunteen hallitsemisen vaikeus, lapsuudessa koettu tai nähty perheväkivalta tai väkivallan malli perheen ulkopuolella, voivat aiheuttaa aggressiivista käyttäytymistä muita perheenjäseniä kohtaan. Ne myös saattavat vaikuttaa toinen toisensa syntyyn. Esimerkiksi vihan heikko hallintakyky sekä tunteiden torjuminen voivat johtaa masennukseen, joka hoitamattomana saa aikaan mielenterveydellisiä ongelmia. Myös sosioekonomiset tekijät, kuten pienet tulot, työttömyys, työpaineet tai työkiireet monesti kiristävät perheen aikuisten hermoja ja voivat johtaa väkivaltaisuuteen. (Dufva 2001, 58.)

3.2.2 Perheväkivallan seurauksia

Väkivallan ollessa osa perhe-elämää fyysiset ja henkiset kivut alkavat vaikuttaa kaikkien perheenjäsenten arkeen. Häpeä, syyllisyys, pelko, masennus, yksinäisyys, eristyneisyys, alistuneisuus ja omien tunteiden oikeutuksen epäily limittyvät yhteen ja sotkeutuvat toisiinsa. Ne muodostavat henkisen väkivallan verkon, josta on vaikea irrottautua. Masentuneena ihminen kokee itsensä avuttomaksi ja ajattelu muuttuu kapeammaksi, tunteiden käsittely vaikeammaksi ja itsetunto heikkenee. Masennus aiheuttaa myös ihmissuhteista vetäytymistä, tunteiden käsittelyn vaikeutumista ja rakkauden kokemusten hiipumista. (Jokinen 1997, 95–96.)

Häpeän kokemukset ovat yleisempiä naisilla kuin miehillä. Lewis (1987, 36) selittää tämän johtuvan häpeän tunteen yhteydestä riippuvuuteen lähiympäristöstä. Mitä enemmän yksilö on riippuvainen, sitä herkemmin hän kokee häpeää, ja tutkimusten mukaan naiset ovat enemmän riippuvaisia ympäristöstä kuin miehet. Häpeän vallassa eläminen uhkaa myös yksilön myönteistä kokemusta itsestään. Lewis on tutkinut myös masennuksen ja häpeän yhteyttä ja tullut siihen tulokseen, että häpeävät ihmiset, siis usein naiset, ovat taipuvaisia masentumaan. Masentuneella ihmisellä on tunnetusti huono käsitys itsestään. Häpeä onkin koko itseä vastaan suuntautunutta aggression tunnetta. Samalla häpeävä kokee, että myös ulkopuoliset kokevat samoin häntä kohtaan. (Lewis 1987, 36.) Perheväkivaltaa kokeneiden naisten jäämistä väkivaltaiseen suhteeseen on yritetty selittää muun muassa opitun avuttomuuden teoriolla. Sen mukaan uhri oppii

avuttomaksi ja lyöjästään riippuvaksi eikä osaa irtautua väkivaltasuhteesta, vaikka hänellä päällisin puolin olisi siihen taloudellisetkin mahdollisuudet (Peltoniemi 1984, 132.)

Peltoniemen (1984) mukaan perheväkivallassa on harvoin kysymys yksittäisestä tapahtumasta. Se on prosessi, johon usein ajaudutaan vähitellen. Väkivallasta tulee elämäntapa, ennustettava osa suhdetta. Turvakotitutkimuksen mukaan perheväkivalta oli yleensä kestänyt useita vuosia, puolella asiakkaista yli viisi vuotta ja vain joka viidennellä vuoden tai joitain kuukausia. Pahoinpitelyn jälkeen uhri saa usein korostuneesti huomiota perheessä jonkin aikaa. Pahoinpitelijän on oltava nöyrä ja annettava lupauksia siitä, ettei teko enää toistuisi. Uhri saa siten ikään kuin hetkellisen ylivallan. Toinen tapa on käyttäytyä niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. (Peltoniemi 1984, 128–130.)

Erityisesti lasten kannalta verbaalinen ja henkinen perheväkivalta on hyvin vahingollista. Pienet lapset eivät ymmärrä isän ja äidin riitelyä, ja riidoista tulee lasten elämässä jatkuvasti mielessä oleva huolenaihe. (Peltoniemi 1984, 69.) Yhdessä yleisimmistä perheväkivaltatilanteista lapsi tai nuori joutuu katsomaan omaan äitiin kohdistuvaa pahoinpitelyä voimatta itse auttaa. Tämä vaikuttaa lapsen sosiaaliseen, kognitiiviseen, fyysiseen ja emotionaaliseen kehitykseen sekä käyttäytymiseen ja saattaa heijastua väkivallan käyttönä oman perheen perustamisen jälkeen. (Dufva 2001, 18.) Lapset saattavat oppia pitämään väkivaltaa osana normaalia elämää ja hyväksyttynä perheongelmien ratkaisuvälineenä. (Peltoniemi 1984, 69.)

Perheen ongelmien heijastuminen lapsiin näkyy erityisen selvästi turvakodeissa. Lapset ovat levottomia ja takertuvat äitiinsä. Lisäksi heillä on psykosomaattisia oireita, kuten ruokahaluttomuutta, nukkumisvaikeuksia, kuumeilua ja yökastelua. Jotkut lapset käyttäytyvät hyvin aikuismaisesti isän tai äidin roolissa. He yrittävät huolehtia pienempien sisarusten ja äidin tarpeista. Lapsen kehityksen kannalta aikuisen rooliin joutuminen on epäilemättä epädullista. Peltoniemen mukaan lapset viihtyvät kuitenkin turvakodeissa hyvin, eivätkä he joskus haluaisi palata ollenkaan kotiin. (Peltoniemi 1984, 70.)

Leikki-ikässä yleisimpiä oireita perheväkivallasta ovat mielialahäiriöt. Holmbergin (2001) mukaan 70 prosentilla leikki-ikäisistä lapsista on todettu

ahdistuneisuutta ja jatkuvaa surullisuutta. Lapsi voi tuntea selittämätöntä kauhua ja fobianomaisia pelkoja. Hän pelkää esimerkiksi hämähäkkejä, sotaa, kouluun lähtöä, pimeää tai jonkun läheisen kuolemaa epätavallisen paljon, tai voi nähdä toistuvasti samaa painajaisunta. (Holmberg 2000, 15.) Pelkojen taustalla saattaa olla pelko aivan jotain muuta asiaa kohtaan kuin mikä ilmenee lapsen käyttäytymisessä. Lapsi voi esimerkiksi ilmaista pelkäävänsä kouluun menemistä, mutta todelliset, pelon taustalta löytyvät syyt ovatkin kodin asiat. Lapsi voi pelätäkin todellisuudessa sitä, että äidille sattuu jotain sillä aikaa, kun lapsi on koulussa. Selittämättömät pelot kuuluvat myös aivan normaaliin kehitykseen, mutta jatkuvina ja poikkeuksellisen voimakkaina pelot eivät ole normaalia kehitystä. Pelkojen perimmäiset syyt voivat joka tapauksessa olla vaikeita selvittää. (Wolman 1979, 146.)

Leikki-iässä perheväkivallan aiheuttamat ongelmat voivat ilmetä myös sosiaalisissa suhteissa. Lapsi voi joutua leikkivereidensa epäsuosioon esimerkiksi aggressiivisuutensa vuoksi. Toisaalta, lapsi voi joutua epäsuosioon myös silloin, jos on hyvin arka, pysyttelee usein piilossa, änkyttää ja on säikky ilman syytä. Lisäksi perheväkivallasta kärsivällä leikki-ikäisellä on usein somaattisia ongelmia, esimerkiksi pää- ja vatsakipuja. Tavallista on myös uni- ja syömisvaikeudet sekä taantuminen aiemmalle kehitystasolle, jolloin lapsi voi esimerkiksi alkaa uudelleen kastella housunsa tai haluta tutin takaisin. (Holmberg 2000, 15.)

Erityisesti vastasyntyneillä ja leikki-ikäisillä perheväkivalta vaikuttaa myös kognitiiviseen kehitykseen, koska tämän ikäiset eivät kykene ymmärtämään näkemäänsä perheväkivaltaa. Esikouluikäisetkin ymmärtävät perheväkivaltilannetta vain rajoittuneesti ja heillä voi olla erityisen paljon itesyytöksiä. Kouluikäiset ymmärtävät tapahtuneen pienempiä lapsia paremmin, mutta heilläkin voi olla itesyytöksiä. Emotionaalisia vaikutuksia esikoulu- ja kouluikäisillä ovat esimerkiksi pelko, levottomuus, surumielisyyttä, masennus, syyllisyys, häpeä ja alhainen itsetunto. (Dufva 2001, 18–19.) Väkivallan vaikutukset voivat näkyä myös lapsen aggressiivisena käyttäytymisenä ja tottelemattomuutena. Vuorovaikutus ikätovereiden kanssa vähenee, jos lapsi on joko aggressiivinen toisia kohtaan tai toisena ääripäänä arka ja vetäytynyt. (Holmberg 2000, 15–16.) Kognitiivisena vaikeutena kouluikäisellä lapsella voi olla

esimerkiksi oppimisvaikeuksia koulussa. Lapsella saattaa olla myös itsesyytöksiä perheessä tapahtuvasta väkivallasta tai hän voi jopa hyväksyä väkivallan. (Dufva 2001, 18–19.)

Murrosikäinen nuori on ehtinyt kehittyä taitavaksi kotona tapahtuvan väkivallan salaajaksi. Nuori salaa jäljet ja todisteet, häpeää perhettään eikä viihdy kotona. Hän voi olla väkivaltainen tai eristäytynyt, masentunut tai ylliriippuvainen kaveripiiristä. Jos nuori tekee mitä tahansa saavuttaakseen kaveripiirin suosion, seuraukset voivat olla tuhoisia. Nuori voi pahimmassa tapauksessa joutua alkoholin ja huumeiden tielle tai sekaantua rikoksiin. Eristäytyneellä perheväkivaltaa kokeneella nuorella voi myös olla itsemurha-ajatuksia, visio kuoleman tuomasta helpotuksesta. (Holmberg 2000, 16.) Nuorilla aikuisilla emotionaalisia oireita ovat masennus, itsetuhoisuus ja traumaattisen kokemuksen aiheuttama hämmennys ja sekaannus. (Dufva 2001, 18–19.)

Dufvan (2001) tutkimuksessa monikaan koulun henkilöstöstä ei nähnyt perheväkivallalla olevan vahvistavaa vaikutusta. Tutkimuksen mukaan lapsen tai nuoren kokema perheväkivalta ei vahvista häntä kohtaamaan vaikeuksia elämässään, vaan päinvastoin se saattaa lamaannuttaa ja jähmettää lapsen ja nuoren niin tunteiden kuin toiminnankin tasolla. Traumatutkimuksenkaan mukaan kärsimys ei jalosta vaan päinvastoin tekee haavoittuvammaksi. (Dufva 2001, 18–19.)

Perheväkivaltaa kokeneiden lasten oireet vaihtelevat riippuen perheen kokonaistilanteesta, lapsen iästä, persoonallisuudesta, kehitystasosta, perheen saamasta tuesta, väkivallan jatkuvuudesta, kestosta ja intensiteetistä. Eri ikävaiheille ovat ominaisia tietyt reagoitavat. Se ei kuitenkaan tarkoita, että esimerkiksi leikki-ikäiselle tyypillisiä oireita ei voisi esiintyä myös kouluiässä tai murrosikässä. Tietyt perheväkivaltaan liittyvät oireet ja merkit, kuten huono itsetunto, ahdistuneisuus, sosiaalinen eristäytyminen ja masentuneisuus voivat ilmetä kaikissa ikävaiheissa. (Holmberg 2000, 14–15.) Oireet voivat Dufvan (2001, 18) mukaan olla pitkäaikaisia ja jopa pysyviä, esimerkiksi masentuneisuus sekä puutteet sosiaalisissa taidoissa. Viialaisen (1995, 8) mukaan lapsena koettu väkivalta voi vaikuttaa ihmisessä läpi elämän niin, että samanlainen väkivaltainen kohtelu voi jatkua seuraavaan sukupolveen eli omiin lapsiin, ellei asialle tehdä

mitään. Österbergin (1994) mukaan sukupolvesta toiseen jatkuva perheväkivalta johtuu mallioppimisesta, joka hänen mukaan on tehokkainta oppimista. Mallioppimisen mukaan lapset omaksuvat osin tiedostamattomasti vanhemmilta omaan käyttäytymiseensä vanhempien toimintatapoja ja ajatusmalleja. (Österberg 1994, 15.)

Perhe, jossa on väkivaltaa, eristyy usein ympäristöstään, mikä edelleen heikentää lasten ja koko perheen tilannetta. Näiden perheiden lasten tunnistaminen onkin suuri haaste yhteiskunnalle. (Vainikainen 2000, 28.) Henkilökohtaisen kärsimyksen lisäksi perheväkivalta aiheuttaa myös valtavia sosiaalisia ja taloudellisia menetyksiä. Sosiaalisia vahinkoja ovat esimerkiksi perheen leimautuminen, sosiaalinen eristyneisyys ja riippuvuus yhteiskunnan tuesta. Yhteiskunnan kannalta suurin lasku aiheutuu poliisin, terveydenhuollon ja sosiaalitoimen kustannuksista. (Vesivalo 1993, 2.)

3.3 Lainsäädäntö

3.3.1 Väkivaltaan liittyvä lainsäädäntö

Rikoslain kokonaisuudistuksen toisen vaiheen tultua voimaan syyskuun alussa 1995 perheväkivalta ei enää ole vain perheen sisäinen asia, vaan pahoinpitely yksityiselläkin paikalla on virallisen syytteen alainen rikos. Kyseisen rikoslain (578/1995) seurauksena poistettiin rikosten jakaminen yksityisellä ja julkisella paikalla tapahtuviin rikoksiin. Tämän seurauksena myös kotona tapahtuvat pahoinpitelyt tulivat virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Virallinen syyttäjä saaisi lain mukaan nostaa syytteen kotona tehdystä pahoinpitelystä, vaikka rikoksen uhri ei sitä haluaisikaan. (Viialainen 1995, 9.)

Rikoksista lievä pahoinpitely on asianomistajarikos ja muut virallisen syytteen alaisia rikoksia. Asianomistajarikos tarkoittaa sitä, että uhrin itse on vaadittava tekijälle rangaistusta rikoksesta. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa, pahoinpitelyissä ja törkeissä pahoinpitelyissä, poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on suoritettava esitutkinta sille tehdyn pahoinpitelyilmoituksen perusteella. Pahoinpitely voidaan katsoa lieväksi silloin,

kun lyömisestä ei jää fyysisiä vammoja. Pahoinpitelyn astetta ei kuitenkaan arvioida pelkkien vammojen perusteella, vaan siihen vaikuttaa lisäksi rikoksen tekotapa ja sen aiheuttama henkinen kärsimys. Alle 15-vuotiaaseen kohdistunut pahoinpitely on kuitenkin aina virallisen syytteen alainen rikos. (Niemi, Karjalainen, Kinnunen & Sorvoja 2000.)

Ennen rikoslain uudistusta kotona tapahtuneissa pahoinpitelyissä syyttäjä ei voinut nostaa syytettä ilman uhrin suostumusta. Tämä epäkohta, jossa uhri oli alttiina väkivallan tekijän painostukselle luopua syytteestä, haluttiin poistaa rikoslain uudistuksessa. Rikoslain uudistuksen tarkoitus on, että myös kotona tapahtuviin pahoinpitelyihin pystyttäisiin paremmin puuttumaan. Lain tarkoitus on myös, että kotona tapahtuviin väkivaltarikoksiin suhtauduttaisiin samalla vakavuudella ja niihin sovellettaisiin samoja rikosoikeudellisia seuraamuksia kuin muihinkin väkivaltarikoksiin. Suomessa pahoinpitely on kuitenkin edelleen yleisin syyttämättä jätetty rikos. (Niemi ym. 2000.)

Poliisin tietoon tulevat perheväkivaltapaukset ovat viidessä vuodessa kaksinkertaistuneet. Tämä kertoo siitä, että uusi laki toimii ainakin alkuvaiheessa juuri niin kuin sen pitääkin toimia: kotihälytyksen perusteella apuun menneet poliisit tekevät rikosilmoituksen. Pidemmälle lain vaikutukset eivät viimeaikaisten selvitysten mukaan kuitenkaan ulotu. Poliisi päättää kuitenkin lopettaa tutkinnan joka toisessa perheväkivaltapauksessa, aivan kuten vielä viisi vuotta sitten. Valtaosassa syynä tutkinnan lopettamiseen on se, että uhri ei vaadi rangaistusta, mutta jos uhri ei vaadi rangaistusta, poliisi saa nykyisen lain mukaan lopettaa tutkinnan vain lievissä pahoinpitelyissä. Pahoinpitely tulkitaan nykyisin lieväksi selvästi useammin kuin vielä viisi vuotta sitten. Jopa uhrin tajuttomuuteen tai luiden katkeamiseen johtaneita pahoinpitelyjä saatetaan tulkita lieviksi. Tämä koskee erityisesti parisuhdetta, sillä poliisi, kuten myös syyttäjä, tulkitsee usein parisuhteessa tapahtuneen pahoinpitelyn lievemmäksi kuin vastaavan tapauksen parisuhteen ulkopuolella. (Niemi ym. 2000.)

Lastensuojelulaissa on säädetty ilmoitusvelvollisuudesta, jotta lapsiin kohdistuvat laiminlyönnit, vaarat ja heitteillejätöt voitaisiin havaita mahdollisimman varhain. Ilmoitus tehdään kunnan lastensuojeluviranomaisille, ja velvollisuus ilmoittaa on kaikilla virkaa tai julkista tointa hoitavilla työntekijöillä,

jotka joutuvat kosketuksiin lastensuojeluongelmien kanssa. Ilmoitus tulee lain mukaan tehdä viipymättä. (Niemi ym. 2000.) Tämän lain mukaan opettajallakin on velvollisuus puuttua viivyttämättä asiaan, jos hän arvelee jonkun oppilaan kärsivän perheväkivallasta.

3.3.2 Lainkäyttö perheväkivallan ehkäisyssä

Peltoniemen (1984, 153) mukaan yli puolet suomalaisista on sitä mieltä, että ihmisten pitäisi puuttua useammin naapureiden perheväkivaltatilanteisiin. Toisten ihmisten puuttuminen voisi olla merkittävä tekijä perheväkivallan lopettamisessa tai selvittämisessä, sillä joka kolmas perheväkivallan uhri itse peruu tekemänsä rikosilmoituksen muutaman seuraavan päivän kuluessa. Perumisen taustalla oleviksi syiksi Peltoniemen (1984) tutkimuksessa mainittiin esimerkiksi halu pitää tapahtuma yksityisasiana, osapuolten oma sovittelu, sääli ja muutokseen uskomisen, oikeusjutun haitat yhteiselämälle sekä pelko uudesta pahoinpitelystä. (Peltoniemi 1984, 189–190.)

Perheväkivallan ratkaisussa on kiisteltyinä näkökulmina lain sovitteleva ja suojeleva rooli. Lain sovittelevassa roolissa korostuu ihmisten hyvinvointi, ja ratkaisuna on usein terapia. Tämän näkemyksen mukaan rikoslakia tulisi soveltaa vain äärimmäisissä tapauksissa. Rikoslain käyttöä vastaan on esitetty perusteluna esimerkiksi sitä, että rikoslaki rankaisee, mutta ei kuntouta. Lisäksi rikoslaki suuntautuu menneiden tekojen rankaisemiseen, eikä suuntaudu tulevaisuuteen. Rikosoikeudellinen järjestelmä ei myöskään tarjoa tuki- ja hoito-ohjelmia, eikä oikeusprosessi ehkäise väkivallan jatkumista. Toisaalta lain suojeleva rooli on keskeinen perheväkivallan hoidossa. Tämän näkökulman mukaan perheväkivaltaan tulisi suhtautua samoin kuin mihin tahansa väkivallan tekoon, ja lainsuoja tulisi tehdä helposti saatavaksi väkivallan uhreille. Rikoslain soveltamisen puolesta on esitetty esimerkiksi seuraavia perusteita: Koko oikeusprosessi sisältää viestin siitä, että yhteiskunta tuomitsee rikoksentekijän toiminnan, ja hän on siitä itse vastuussa. Samalla se sisältää selkeän sanoman siitä, että perheessä tapahtunut rikos on yhtä vakava kuin kodin ulkopuolella tapahtunut. Lailla on symbolinen ja kasvattava rooli, joka vaikuttaa ihmisten asenteisiin. Oikeusprosessiin liittyy samalla sen

tunnustaminen, että uhri on oikeutettu yhteiskunnan suojeluun, ja hänen tarpeensa on etusijalla. (Vesivalo 1993, 4–5.)

Viranomaisten suunnitellun ja koordinoitun yhteistyön on todettu tehostavan perheväkivallan ehkäisyä ja katkaisua. Sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstö ei kuitenkaan välttämättä tunne poliisin toimintaa kovin hyvin, ja yhteistyötä on ollutkin näiden tahojen välillä varsin vähän. Aktiivista perheväkivaltaan puuttumista pidetään silti yhä tärkeämpänä sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstön työssä. Siksi yhteistyö poliisin kanssa on noussut tärkeäksi haasteeksi perheväkivallan uhreja ja tekijöitä kohtaaville ammattihenkilöille. (Perttu 1999, 69.) Erityisen tärkeää yhteistyöstä tekee myös se, että poliisin voimavarat ovat tänä päivänä sen verran vähäiset, ettei heillä ole resursseja paneutua perheväkivallan todellisiin syihin ja taustatekijöihin. Aikataulujensa vuoksi poliisi pystyy ainoastaan hoitamaan asian pois päiväjärjestyksestä. Peltoniemen (1984, 182–183) tutkimuksessa ilmeni, että poliisilla oli yhtä tehtävää varten aikaa vain 10–15 minuuttia.

3.3.3 Perheväkivallasta kärsivän lapsen auttaminen

Olennaista perheväkivallasta kärsivän lapsen auttamisessa on ensinnäkin hänen tarpeidensa kohtaaminen. Lapsi ei osaa tai uskalla ottaa kokemaansa väkivaltaa puheeksi, joten aikuisen, joka tietää tai epäilee lapsen kohdanneen perheväkivaltaa, on otettava asia esille. Avun antaja voi olla esimerkiksi toinen vanhemmista, sukulainen tai ammattiauttaja. Kun lapsen kiinnitetään huomiota ja hänen kokemuksiinsa ja suruunsa suhtaudutaan vakavasti, hän saa luvan tunteisiinsa ja pahaan oloonsa. Lapsi saa viestin, että on oikein hakea apua, turvaa ja lohtua aikuisilta. (Holmberg 2000, 20.) Jos lapsi ei osaa tai halua puhua asiasta, voidaan hänelle tarjota muita ilmaisukeinoja tapahtumien selvittämiseen, esimerkiksi piirtämistä, kirjoittamista tai tarinoiden kerrontaa. (Holmberg 2000, 27–31.)

Turvallisuuden ja lastensuojelulain mukaisten kasvuolosuhteiden palauttaminen lapselle on ensisijaista perheväkivallan selvittämisessä. Jos väkivalta perheessä jatkuu, eikä tilanteeseen saada avohuollon tukitoimenpitein muutosta, on vaihtoehtona lapsen huostaanotto. Jos perhe-elämää pystytään jatkamaan, on

tärkeää, että jokainen perheväkivallassa mukana ollut saa apua. Apua tulisi antaa ensin jokaiselle perheenjäsenelle erikseen ja myöhemmin mahdollisesti vasta koko perheelle yhdessä. (Holmberg 2000, 34.)

Ainoastaan perheväkivallasta kärsivien auttaminen ei riitä vähentämään väkivaltaa yhteiskunnassa. Ennaltaehkäisy valistamalla ja kouluttamalla on tärkeä osa perheväkivallan vastaista työtä. Suomessa säädettiin 1984 lapsen fyysisen rankaisemisen kieltävä laki, jonka mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella loukkaavasti. (Holmberg 2000, 34.) Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta sisältää myös säännöksen, jonka mukaan asianosaisella ei ole tietojensaantioikeutta lastensuojeluilmoituksen tekijästä silloin, jos lapsen etu ja turvallisuus tai ilmoituksen tekijän turvallisuus voisi vaarantua. Tämä tarkoittaa, että ilmoituksen tekijän henkilöllisyyttä ei paljasteta, jos se vaarantaa lapsen tai ilmoituskentekijän turvallisuuden. (Perttu 1999, 67.)

3.4 Perheväkivalta koulussa

3.4.1 Kuinka perheväkivalta näkyy koulussa?

Eu:n Daphne –ohjelma rahoitti englantilaisen Refuge-järjestön kanssa yhteistyössä tehdyn tutkimuksen, jossa kartoitettiin koulun henkilöstön näkemyksiä perheväkivallasta (Dufva 2001, 7.) Tutkimuksessa kartoitettiin miten lasten ja nuorten kodeissaan kokema väkivalta näkyy peruskouluissa ja kuinka se tulee henkilöstön tietoon. Lisäksi selvitettiin koulun henkilöstön tietämystä perheväkivallan vaikutuksista lapsen ja nuoren elämään ja koulujen mahdollisuuksista ja voimavaroista tukea perheväkivaltaa kohdanneita lapsia ja nuoria. (Dufva 2001, 9.) Tutkimukseen vastanneiden mielestä lapset pyrkivät salaamaan perheväkivallan. Lisäksi lapsilla oli vaikeuksia tehdä kotitehtäviä rauhassa, he joutuivat henkisen väkivallan kohteeksi, eivät uskaltaneet viedä kavereitansa kotiin, pakenivat kotoaan väkivaltaa ja pinnasivat koulusta suojellakseen päivisin kotona äitiänsä. (Dufva 2001, 37.)

Tulosten mukaan lasten ja nuorten kokema perheväkivalta näkyy kouluissa. Yli puolet tutkimukseen vastanneista oli saanut tietoonsa vähintään

yhden lapsen tai nuoren kokeman tai näkemän perheväkivaltatilanteen viimeisen lukuvuoden aikana. Ammattiryhmistä kuraattorit, psykologit ja terveydenhoitajat olivat saaneet eniten tietoonsa lasten ja nuorten kokemia perheväkivaltatilanteita. Suurin osa väkivaltatilanteista tulee työntekijöiden tietoon lapsen käyttäytymisen, osa myös fyysisten merkkien perusteella. (Dufva 2001, 54.) Vaikeudet kotona voivat aiheuttaa oppilaalle esimerkiksi keskittymiskyvyttömyyttä ja ahdistuneisuutta, jotka heikentävät oppilaan koulutyötä. Huono koulumenestys saattaa vaikuttaa myöhemmin myös siihen, miten lapsi löytää oman paikkansa yhteiskunnassa. Näin ollen vaikeat kasvuolosuhteet voivat vaikuttaa lapsen elämään pitkälle eteenpäin asettaen hänet eriarvoiseen asemaan toisten kanssa. (Leskinen 1982, 65.) Koulun työntekijät eivät tunne saaneensa Dufvan (2001, 54) mukaan omassa koulutuksessaan riittävästi tarvitsemaansa tietoa väkivallan tunnistamiseksi eivätkä tietoa siitä, mitä kaikkea väkivalta voi aiheuttaa lapsille ja nuorille.

3.4.2 Opettaja perheväkivallan kohtaajana

Opettajan näkökulmasta lapsi, joka päivästä toiseen on levoton koulussa eikä pysty keskittymään opiskeluun, tulee tavallaan turhaan kouluun. Vaikka lapsi ei jaksaisikaan keskittyä oppimiseen, koulun säännöllisellä rytmillä ja toverisuhteilla on kuitenkin tärkeä merkitys lapsen selviytymisen kannalta. Keskeiseksi tulee silloin se, miten paljon koulussa nähdään lapsen häiritsevän käyttäytymisen taakse ja tuetaan lasta vaikeassa tilanteessa. (Leskinen 1982, 65).

Dufvan (2001) tekemän tutkimuksen mukaan 82 prosenttia vastanneista koulun työntekijöistä, esimerkiksi opettaja, koulukuraattori tai oppilashuoltoryhmän edustaja, ilmoitti seuraavansa tilannetta, jos oppilas itse kertoo perheväkivallasta. Yleensä oppilas kertoo asian sille henkilölle, johon entien luottaa. On tärkeää, että tämä henkilö myös toimii oppilaan tilanteen helpottamiseksi. Lapsi tai nuori voi selvitä vaikeistakin elämäntilanteista, jos hänellä on ainakin yksi pitkäaikainen, luotettava ja turvallinen aikuiskontakti. (Dufva 2001, 55.)

Dufvan (2001, 55) mukaan lastensuojelun työntekijät ilmoittavat perheväkivallasta kuraattoreille, psykologeille ja terveydenhoitajille useammin kuin opettajille. Opettaja on kuitenkin se henkilö, joka on tekemisissä lapsen kanssa päivittäin, joten on yllättävää, että opettajia informoidaan niin vähän. Koulujen tulisi laatia selvät toimintaohjeet perheväkivallan varalta, sillä eteen tulevaan kriisiin on tartuttava nopeasti mutta oikealla tavalla. Lastensuojelulaki ylittää tässä asiassa tietosuojan, sanoo Dufva Raila Rinteen hänestä tekemässä haastattelussa. (Rinne 2001, 20.) Opettajan olisi tärkeää tietää oppilaan ongelmista myös sen vuoksi, että hän voisi sovittaa opetuksen ja vaatimukset tälle oppilaalle tilanteen mukaisiksi. Vai voiko perheväkivallasta kärsivältä oppilaalta vaatia samoja suorituksia kuin niiltä oppilailta, joilla yksityiselämä on kunnossa? Lähteäkö ensin selvittämään ongelmaa ja vasta sen jälkeen keskittyä varsinaiseen opetukseen?

Valtakunnallisen opetussuunnitelman mukaan perusopetuksen tehtävänä on pohjimmiltaan oppilaan persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 11). Uusissa, perusopetuksen opetuskokeilussa 2003–04 noudatettavissa opetussuunnitelman perusteissa, perusopetuksen tehtävä määritellään samansuuntaisesti kuin vuonna 1994 säädettyssä valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa. Uusien säädösten mukaan perusopetuksen on annettava oppilaalle mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittymiseen, jotta oppilas voi hankkia elämässä tarvitsemiaan tietoja ja taitoja sekä saada valmiudet jatko-opintoihin ja yhteiskunnan kehittämiseen. (Perusopetuksen opetuskokeiluissa lukuvuonna 2003–2004 noudatettavat opetussuunnitelman perusteet vuosiluokille 3–9 ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuosiluokille 1–2 2003, 8.) Näiden kasvatus- ja opetustavoitteiden saavuttamisessa opettaja on keskeisessä roolissa, sillä käytännössä hän vastaa varsin itsenäisesti opetussuunnitelman toteuttamisesta luokassaan. Toinen asia taas kokonaan on, kuinka toteuttaa perusopetuksen tavoitteita yksilöllisesti luokassa, jossa on hyvin erilaisista perheistä olevia lapsia.

Simolan (2002) mukaan hyvän opettajuuden mallina voidaan pitää James Marchin kehittelemää teoriaa opettajuuden kolmesta kivijalasta. Sen mukaan opettajuuden ensimmäisenä kivijalkana on usko oppimiseen. Toisena on sitoutuminen aikuisuuteen, johon opettaja on oppilasta saattelemassa. Kolmas on

optimismi, joka aina kuuluu kasvatuksen luonteeseen. (Simola 2002, 199.) Opettajan pitäisi siis uskoa, että jokaisessa oppilaassa on potentiaalia oppimiseen. Toiseksi, opettajan pitäisi olla lapselle esimerkkinä aikuisesta toimintamallista ja vastuullisuudesta. Opettajan työ ei ole kasvattaa kaikista oppilaista kaltaisiaan, mutta hänen tehtävänä on olla osoittamassa luotettavan aikuisen esimerkkiä lapselle. Voihan myös olla, että lapsi ei näe vastuullisen aikuisen mallia missään muualla kuin koulussa. Kolmantena olemuksena pitäisi olla myönteinen suhtautuminen elämään, esimerkiksi usko siihen, että ongelmista voidaan selvitä ja vaikeat tilanteet eivät välttämättä ole uhka vaan haaste.

4 LAPSEN KEHITYS JA SEN ESTEET

4.1 Näkökulmia lapsen psyykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen

4.1.1 Biologinen näkökulma

Tarkastelemme lapsen kehitystä biologisesta näkökulmasta, sillä siinä keskitytään lapsen sosiaalisen kehityksen selittämiseen sekä otetaan huomioon erityisesti vanhempien vaikutus sosiaalisessa kehityksessä. Tutkimuksemme kannalta juuri vanhempien merkitys kehityksessä on kiinnostavaa.

Biologisen koulukunnan edustajan Sternin (1997, 27) mukaan havainnon kokeminen tuntuu aina joltakin eli aistihavaintoon liittyy aina jokin tunne. Hänen mukaan vauvalla on synnynnäinen taipumus etsiä virikkeitä, sillä jo syntymässä vauvalla on havaintovalmiuksia, motorisia toimintakaavoja, kognitiivisia eli ajattelutoimintoihin liittyviä taipumuksia sekä kykyjä tunteiden ilmaisuun. Vauvalla on myös synnynnäinen valmius olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, vaikka vauvan sosiaaliset taidot ovatkin heti syntymän jälkeen vielä varsin kehittymättömät. (Stern 1982, 45, 48.) Mikä sitten on vauvan tapa osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen?

Sternin mukaan yksi vuorovaikutuksen tapa on katse. Vastasyntynyt näkee ja pystyy refleksiensä avulla kiinnittämään katseensa kohteeseen. Vauva pystyy silmillään ja päällään seuraamaan kohdetta ja pitämään katseensa siihen kiinnitettynä. Tämä kyky ei edellytä oppimista. (Stern 1982, 46.) Alussa vauva näkee tarkasti vain lähelle. Näkö alkaa kuitenkin kehittyä nopeasti, ja noin kolmen kuukauden ikäisenä näkemiseen ja katseen tahdonalaiseen suuntaamiseen tarvittavat motoriset taidot ovat kehittyneet jo niin pitkälle, että lapsi pystyy lähes täydellisesti kontrolloida näkemistään. (Stern 1982, 53.) Samaan aikaan katseen kehityksen kanssa alkaa kehittyä pään asennot ja liikkeet (Stern 1982, 54).

Hymyä lapsella esiintyy kahden ensimmäisen elinviikon aikana ainoastaan unen näkemisen aikana (Stern 1982, 60). Noin kuuden viikon ikäisenä hymy alkaa

muuttua ulkoa päin ohjautuvaksi eli ympäristön tapahtumien aiheuttamaksi. Ulkoa päin ohjautuvaksi muuttuessaan Stern määrittelee hymyn alkavan muuttua sosiaalisesti käyttäytymiseksi. Hymystä alkaa myös tulla välineellistä käyttäytymistä eli hymyilemällä vauva pyrkii saamaan esimerkiksi äidinkin hymyilemään tai reagoimaan jotenkin muuten vauvaan. Viimeinen vaihe hymyn kehityksessä saavutetaan noin kolmen kuukauden iässä, kun hymy alkaa syntyä niin helposti, että se voidaan yhdistää muihin kasvojen ilmeisiin. (Stern 1982, 61–62.)

Vauvan lähestyessä puolen vuoden ikää se on jo hyvin sosiaalinen. Sosiaaliset taidot ovat kehittyneet nopeasti syntymän jälkeen suurelta osin hoitajan ja vauvan välisessä suhteessa. (Stern 1982, 67.) Tamminen (2000) toteaa, että hoitajalla, joka yleensä on äiti, on erityisen voimakas vaikutus vauvan tunteisiin, sillä hän säätelee lapsen uni-valverytmiiä, ruokailurytmiiä sekä niiden välityksellä syvempiä psyykkisiä toimintoja (Räsänen, Moilanen, Tamminen & Almqvist 2000, 27–28). Ensimmäiset kuukaudet lapsen kehityksessä on erityisen tärkeää aikaa, sillä silloin luodaan pohja myöhemmälle sosiaaliselle kehitykselle (Stern 1982, 120). Esimerkiksi Almqvistin (2000) mukaan aiempien vaiheiden saavutukset näkyvät kouluikässä aktiivisuutena, osaamisena, taitoina, kykyinä leikkiä, olla toisten lasten ja aikuisten kanssa sekä selviytymisenä harrastuksissa ja koulutyössä. Varhaiset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat kouluikäisen itsetuntoon positiivisesti, jos lapselle tärkeiden ihmisten mielestä hän on taitava ja osaava lapsi ja kelpaa sellaisena kuin on. (Räsänen ym. 2000, 33.)

Normaalin kehityksen esteenä voi puolestaan olla esimerkiksi vauvan saamien virikkeiden vähäisyys ensimmäisten kuukausien aikana. Jos äiti on jatkuvasti masentunut ja hoitaa vauvaa apaattisena ja ilmeettömänä, ei lapsi saa riittävästi sosiaalisia ärsykeitä. Vauvan kehityksen epäonnistumisella ei kuitenkaan välttämättä aina ole mitään tekemistä hoitajan tai hoidon laadun kanssa. Voihan lapsella olla esimerkiksi synnynnäinen aivotoiminnan häiriö tai hermoston kehityksen häiriö, joka haittaa normaalia kehitystä. (Stern 1982, 150, 153.)

4.1.2 Psykososiaalinen näkökulma

Psykoanalyttisen koulukunnan edustaja Erikson on tutkinut lapsen minän kehitystä niin sanotun psykososiaalisen kriisiteorian kautta. Eriksonin mukaan ihmisen olemassaolo on jokaisella hetkellä riippuvainen biologisista, psyykkisistä ja yhteisöllisistä tekijöistä, jotka vaikuttavat ihmisen kokonaisuuteen. Eriksonin kriisiteorian mukaan ihminen käy elämässään läpi yhteensä kahdeksan vaihetta, joissa hän kohtaa kriisejä. Kriisit ovat väistämättömiä, joten olennaista on se, millä tavoin kriisit ratkaistaan. Myönteinen ratkaisu antaa hyvän perustan seuraavan kriisin kohtaamiselle eli seuraavalle elämänvaiheelle. (Dunderfelt 1998, 243–244.) Valitsimme näkökulmaksi lapsen kehityksen tarkastelussa Eriksonin teorian, koska siinä korostuu psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen osa-alueet. Lisäksi Erikson on teoriassaan ottanut huomioon kehityksen epäonnistumisen sekä siihen johtavat syyt, mikä on olennainen näkökohta tutkimuksessamme.

Eriksonin mukaan ensimmäisen elinvuoden aikana lapselle kehittyä saamansa hoivan perusteella yksilöllinen määrä luottamusta tai epäluottamusta. Luottamuksen saavuttaminen onkin ihmisen koko identiteetin ydin. (Erikson 1982, 240–241.) Mikäli lapsi saa lämpimän, hyvän hoidon ja riittävästi läheisyyttä, hän saavuttaa perusluottamuksen. Varhaisessa vaiheessa syntynyt epäluottamus elämää kohtaan ja perustarpeiden laiminlyönti hoitajan osalta voivat puolestaan johtaa itseensä käpertymiseen aikuisena. (Dunderfelt 1998, 249-250.)

Toisen ja kolmannen ikävuoden aikana lapsi opettelee liikunnan ja ruumiinhallinnan kautta itsenäisyyttään sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta tahtomistaan (Erikson 1982, 242). Jos vanhemmat onnistuvat sopivasti rohkaisemaan ja samalla suojelemaan lasta, hänen itsenäisyytensä kehittyä myönteisesti. Jos ei, lapselle voi syntyä hallitsevasti häpeän ja epäilyksen tunteita. (Erikson 1982, 243.)

Neljännän ja viidennen elinvuoden myötä lapsi oppii aloitekykyä ja sen, että jotkin asiat ovat kiellettyjä. Aloitteellisuuden ja syyllisyyden välinen tasapaino luo Eriksonin mukaan pohjaa myöhemmälle elämän tarkoituksen yksilölliselle kokemiselle. Lapsella se ilmenee kykyä säilyttää aktiivisuus ja innokkuus siitä huolimatta että hän kohtaa kieltoja, eikä voi toteuttaa jokaista mielihaluaan.

(Erikson 1982, 245.) Neljännen kriisin lapsi kohtaa kouluikässä, 6–12-vuotiaana. Myönteisessä ratkaisussa lapsi kokee, että sinnikkyydellä ja ponnistelulla on yhteyttä siihen mielihyvään, jota tunnetaan tehtävän valmiiksi saamisesta. Tällöin hän alkaa uskoa pystyvänsä tuottavaan toimintaan. Kielteinen ratkaisu on alemmuudentunne, joka syntyy siitä, että lapsi ei koe olevansa hyvä missään, eikä myöskään koe ponnistelun tuottavan mielihyvää. (Erikson 1982, 248.)

Viides kriisi Eriksonin teoriassa on nuoruusiän kriisi, jossa luodaan pohja aikuisuuteen siirtymiselle (Erikson 1982, 249). Myöhemmissä, aikuisiän kriiseissä myönteisinä ratkaisuinä ovat läheisyyden kokeminen, ystävyys-, ja rakkaussuhteiden luominen, itsensä tärkeäksi kokeminen työssä tai perheessä ja elämän kokeminen elämisen arvoiseksi. Vastakohtina kriisien ratkaisuille ovat syrjäytyminen, eristäytyminen, katkeruus ja kuolemanpelko. (Erikson 1982, 250–254.)

4.2 Itsetunnon rakentuminen

Arkikielessä itsetunnolla tarkoitetaan usein pelkästään itsearvostusta, mutta itsetunnon käsitteeseen kuuluu Ojanen (1994) mukaan muitakin osa-alueita. Ojanen määrittelee itsetuntoon kuuluvaksi itsearvostuksen, minätietoisuuden eli tietoisuuden omasta olemassaolosta ja itseluottamuksen eli tunteen, että tulkinta omasta minästä on oikea ja realistinen. Itseluottamus on tärkeää erottaa itsearvostuksesta. Itseluottamus tarkoittaa menestyksen tai onnistumisen odotusta, uskoa omiin kykyihin. Itseensä luottava uskoo, että hänen taidot riittävät tekemään sen, minkä hän haluaa tehdä. Itsearvostus taas tarkoittaa sitä, että ihminen hyväksyy itsensä, kunnioittaa ja arvostaa itseään sellaisena kuin on. (Ojanen 1994, 41–42.)

Itsetunto rakentuu niistä kokemuksista, joita ihminen saa ympäristöstä ja muilta ihmisiltä. Itsetunnon rakentumisen pohja on lapsuudessa siinä, miten vanhemmat hoitavat lasta. (Keltikangas-Järvinen 1998, 123.) Ensimmäisen ikävuoden aikana lapsen on saatava riittävästi hoivaa, jotta hänessä alkaisi kehittyä tunne omasta arvosta. Itsetunnon kehityksen kannalta on myös tärkeää, että hoito ajoitetaan oikein. Lasta tulee hoitaa silloin, kun hän itse ilmaisee itkulla

tarvitsevansa jotain. Se saa lapsen tuntemaan, että hän voi hallita itseän liittyviä asioita. (Keltikangas-Järvinen 1998, 125, 127.)

Myöhemmin lapsen kasvaessa itsetunnon kehityksen kannalta on tärkeää, millaisena vanhemmat lasta pitävät, mitä lapselta odottavat ja miten suhtautuvat lapsen onnistumisiin ja epäonnistumisiin. Vanhempien tulisi saada lapsi tuntemaan osaamisen ja hallitsemisen riemua antamalla kiitosta ja palautetta lapsen toiminnasta. Myös koulu, ystävät ja harrastukset vaikuttavat antamansa suoran ja epäsuoran palautteen kautta lapsen itsetuntoon. (Keltikangas-Järvinen 1998, 123, 132.) Jäädessään vaille muiden ihmisten läheisyyttä ja huomiota ihmisestä ei Ojasen (1994, 23) mukaan tule edes ihminen.

4.3 Perheen merkitys lapselle

4.3.1 Vanhempiin samastumisen merkitys

Samastuminen tarkoittaa, että lapsi omaksuu itselleen vanhempiensa ajatuksia, ihanteita, mielipiteitä ja käyttäytymismalleja. Lapsi voi ottaa itselleen myös vanhempiensa psykologisia ominaisuuksia ja kokea itsensä samanlaiseksi kuin äiti tai isä. (Keltikangas-Järvinen 1998, 103.) Koska vanhemmat ovat lisäksi kulttuurinsa edustajia, samastuminen välittää lapselle sille kulttuurille tarkoituksenmukaisia taitoja, temperamenttipiirteitä, asenteita, tarpeita, ihanteita, arvoja, ja moraalikäsitteitä (Mussen 1978, 103). Lapsen sosiaalisen maailman laajentuessa hän löytää tovereiden sekä kirjojen, elokuvien ja television sankareiden joukosta uusia samaistumiskohteita (Mussen 1978, 104).

Samastuminen on olennainen kehitystapahtuma, jossa suuri osa vanhempien vaikutuksesta kulkee lapseen osin tiedostamattomasti. Samastumalla itselle läheiseen ja tärkeään ihmiseen ja jäljittelemällä häntä saavuttaa lapsi oman identiteettinsä. Identiteetti on minän pysyvyyttä ja varmuutta kuvaava tunne eli varmuutta siitä, kuka on tai keneksi on kasvamassa. Mahdollisuus samastua ihmiseen, joka osaa osoittaa hyväksyntää lapselle, ja siitä rakentuva identiteetti, ovat hyvän itsetunnon kehittymisen kannalta keskeisiä tekijöitä. (Keltikangas-Järvinen 1998, 112–113.)

Myös sukupuoliroolien omaksuminen perustuu samastumiseen. Poika samastuu isäänsä ja omaksuu käyttäytymismallin, joka hänen kulttuurissa liitetään mieheen, ja samastumalla äitiinsä tyttö oppii vastaavasti käyttäytymään tavalla, jota hänen kulttuurissaan pidetään naiselle luonteenomaisena. Maskuliinisen ja feminiinisen määritelmät vaihtelevat kulttuurista toiseen ja ne muuttuvat ajan mukana, joten myös samastumiskohteet muuttuvat koko ajan. Sen lisäksi vaihtelua samastumiskohteisiin tuo persoonalliset piirteet ja luonne. (Mussen 1978, 104.)

Kun lapsi haluaakin samastumisen sijaan olla kaikessa erilainen kuin vanhempansa, puhutaan negatiivisesta samastumisesta. Negatiivisen samastumisen syynä ei välttämättä ole lapsen oma tietoinen ratkaisu, vaan psykologinen tarve tehdä ero vanhempiin. (Keltikangas-Järvinen 1998, 113.)

4.3.2 Häpeä

Häpeän tunteen pohjalla on häväistyksi ja naurunalaiseksi joutumisen pelko. Häpeä, muinaiskreikaksi aidos, tarkoittaa alun perin alastonta. Se ei niinkään kuvaa sitä, mitä olemme, vaan sitä, että muut näkevät meidät sellaisessa tilanteessa, jossa vähiten sitä haluaisimme. (Blomstedt 1998, 225.)

Levinin (1991) mukaan lapsi näkee aina itsensä toisen katseessa, eleissä ja asennoissa. Lapsen katseen kohde, ensimmäisenä vanhemmat, heijastaa takaisin lapselle, millaiseksi katsoja on lapsen nähnyt. Tätä kutsutaan peilaukseksi ja se on osa lapsen psyykkistä kehitystä. Vähitellen, jos peilaus tapahtuu häiriintymättä, lapsi kehittää itselleen lujan tunnon ruumiillisuudestaan, tunnon siitä että ruumis on hyvä yhtenäinen kokonaisuus ja toimintaa ohjaava keskus. Toisin sanoen, sen avulla lapselle kehittyy vakaa ruumiin skeema. (Levin 1991, 63.) Jos peilaus jotenkin häiriintyy, saattaa lapsi alkaa nähdä omassa kehossaan vikoja ja hävetä sitä.

Penttinen (1997) kirjoittaa 1950-luvun amerikkalaisista oikeuspsykiatreista Glueckista ja Glueckista, jotka tutkivat lapsen kasvuolosuhteiden ja muiden tekijöiden osuutta väkivaltaisen käyttäytymisen ennustajina. Hajanainen koti, jossa ei ollut kurinalaisuutta ja äidin epä johdonmukainen käytös, erityisesti äidin rakkaudettomuus lasta kohtaan

ennustivat jo kuusivuotiaalla lapsella väkivaltaisuutta 18-vuotiaana. Näiden tutkimustulosten myötä alettiin ymmärtää äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteen merkitys. Oleellista myös oli, että äidin alkoholismi ja tunteettomuus lasta kohtaan ennustivat lapsen myöhempää väkivaltaisuutta enemmän kuin isän vastaavat ongelmat. Tämä johtuu Penttisen (1997) mukaan siitä, että varhaiset tunteet, jotka liittyvät minuuden olemassaoloon tai sen uhkaan, syntyvät ei-kielillisellä kaudella, jolloin yleensä äiti hoitaa vauvaa. (Mujunen, Penttinen, Penttinen & Tolvanen 1997, 13.)

Rutter vahvisti Glueckien löydöt 1970-luvulla. Hänenkin mukaansa lapsen tunnekehitykseen vaikutti haitallisimmin nimenomaan tunnepitoisesti tärkeän ja johdonmukaisen henkilön puute. Tämä oli tärkeämpi tekijä kuin äidin tai isän puute sinänsä. Hetken mielihoiteesta toimivat ja epäjohdonmukaiset vanhemmat voivat vahingoittaa lasta enemmän kuin esimerkiksi lapsen sijoitus sijoituskotiin tai muuhun hyvään ympäristöön. (Mujunen ym. 1997, 13.)

Fyysisten ruhjeiden lisäksi jokaisesta väkivallanteosta syntyy uhrille myös henkinen vaurio (Mujunen ym. 1997, 8). Henkinen vaurio ei parane ajan kuluessa, vaan se tarvitsee parantuakseen korjaavan kokemuksen. Ihmisen aiheuttaman vaurion voi korjata vain toinen ihminen antamalla uhrille jonkin uuden kokemuksen, joka on voimakkaampi ja tyydyttävämpi kuin väkivallan kokemus. (Mujunen ym. 1997, 8.) Perheväkivaltatapauksessa voi jollakin läheisellä perheen ulkopuolisella henkilöllä, esimerkiksi opettajalla, olla huomattava merkitys lapsen kokemuksen korjaajana. Saattaa myös olla, että opettaja on lapsen elämässä ensimmäinen aikuinen, joka huomaa lapsen henkiset vauriot.

Yhteiskunnan muuttuessa yhä nopeatempoisemmaksi ja arvaamattommammaksi elämän rationaalinen hallinta vaikeutuu ja elämän emotionaalinen hallinta tulee koko ajan tärkeämmäksi. Tällöin tunteiden hallinta ei pelkästään riitä, vaan tunteiden jakamisesta ja hyödyntämisestä niin yksityiselämässä kuin työelämässäkin tulee tärkeä henkilökohtainen voimavara. (Näre 1999, 12.) Tunteiden hallinta ja jakaminen eivät kuitenkaan ole syntymässä opittuja taitoja, vaan ne on jokaisen opetettava. Ensimmäisen pohjan lasten tunteiden ilmaisun opettelulle luo perhe tai se ympäristö, jossa lapsi elää. Läheisiltä ihmisiltä lapsi oppii ensimmäiset tavat joilla ilmaista tunteitaan.

Lapsi tuntee tavallisesti syyllisyyttä asioista, joissa hän on tietoisesti tehnyt jotain luvaton. Tärkeää on, että lapsi oppii alusta asti kokemaan asioista juuri syyllisyyttä, eikä häpeää. Häpeä on minää arvioiva tunne toisin kuin syyllisyys, joka arvioi minän ulkopuolista asiaa, kuten esimerkiksi tekoa, seurausta tai tapahtumaa. Kulttuurissamme myös häpeän ja syyllisyyden seuraukset ovat erilaisia. Syyllisyydessä voi olla Morriksen (1971, 2) mukaan helpottavaa tunnustaa tapahtunut, kun taas häpeässä pyritään kaikin tavoin salaamiseen. Siinä, missä häpeävä haluaisi vajota maan rakoon, syyllinen voi vapautua tunnustamalla. Häpeävän häpeää ei poista myöskään tieto, että tapahtunut ei ollut hänen syytään. Lisäksi häpeävä pelkää minänsä paljastuvan, ja ajattelee, että toisten mielestä hän on paljastuneena kelvoton. (Ronkainen 1999, 133–134.)

Heller (1985, 40) kirjoittaa, että häpeän voima ei ole kielen tai puheen muodossa, vaan häpeässä on kyse sisäistetystä ulkoisesta auktoriteetista. Se tarkoittaa, että valta on sisäistettyä, ja ihmiset kontrolloivat itse itseään. Vallan muotona häpeän kokeminen korvaa siis ulkoisen, näkyvän kontrollin. Kuvattaessa häpeää ulkoinen auktoriteetti kiteytyy kokemukseen paljastumisesta ja katsottavana olemisesta. Häpeän tunteessa korostuu juuri se osa itsestä, mikä pitää häpeävän omasta mielestä peittää. Häpeässä ihminen tuntee tulevansa hylätyksi, pakotetuksi ja eristetyksi, mutta ei suojatuksi, joten häpeän hetkellä ihminen on avuton. (Heller 1985, 4–5.)

Häpeästä voi Ronkaisen mukaan irtaantua vihaamalla tai häpäisemällä. Viha kuuluu välineellisiin tunteisiin, mikä tarkoittaa, että se vaatii kohteen ihmisen itsensä ulkopuolelta, ja edellyttää eron tekoa minän ja muiden välille. Mitä erillisempi minä on, sen helpompaa on eron teko minän ja muiden välillä. Juuri tälle alueelle asettuu yksi kuvatuimmista miesten ja naisten, maskuliinisen ja feminiinisen välisistä eroista. Miehet pystyvät tuntemaan paremmin erillisyyttä kuin naiset, mutta miesten kyky läheisyyteen on heikompi. Naiset taas kykenevät miehiä paremmin tuntemaan läheisyyttä, mutta heille erillisyyden kokeminen on vaikeampaa. Kyky erillisyyteen vahvistaa vihan tunnetta samalla, kun empaattisuus toisia kohtaan pienentää vihan voimaa. Perheessä naisen minuus saattaa monesti olla rakentunut suhteessa perheenjäseniin, aviomieheen ja lapseen. Miehellä sen sijaan vahvempi kyky erillisyyteen saattaa saada aikaan kyvyn käsitellä

perheväkivaltatilanteitakin objektiivisemmin, ja he pystyvät väkivaltatilanteissa tuntemaan vihaa sen sijaan, että nainen helpommin alistuu ja nöyrytyy. (Ronkainen 1999, 143.)

4.4 Perheväkivallasta vaikeneminen

Perheväkivalta on Puhakan (1994, 4) mukaan yhä valtaosalle ihmisistä asia, josta ei kehdeta puhua ääneen. Sen sijaan väkivalta yritetään pitää kaikin tavoin kodin seinien sisäpuolella. Vanhemmat pyrkivät usein myös pitämään lapset keskinäisten ongelmien ulkopuolella, vaikka onnistuvat siinä harvoin. Yleensä lapset kuulevat ja näkevät sellaista, mitä vanhemmat juuri yrittävät salata. Lapset voivat tuntea syyllisyyttä tapahtuneesta ja uskoa, että perheen ongelmat johtuvat jotenkin hänestä. (Kanerva 2000, 13.)

Leskinen (1982, 75) kyseenalaistaa uskomuksen lasten lojaaliudesta vanhempia kohtaan. Hän pohtii, johtuuko lapsen haluttomuus puhua perheväkivallasta sittenkään siitä, että lapsi haluaisi ikään kuin suojella vanhempiaan. Onko kyse pikemminkin siitä, että aikuiset eivät uskalla kysyä lapselta ikäviä asioita, koska pelkäävät, että lapsi ei kestä sitä, kysyy Leskinen. Hänen mukaan juuri avoin keskustelu kodin tapahtumista voisi auttaa lapsen selviytymistä. (Leskinen 1982, 75). Sosiaalityöntekijöilläkään ei kuitenkaan aina ole riittäviä valmiuksia käsitellä ongelmaa, varsinkaan silloin, jos asiakas ei siitä itse suoraan kerro (Puhakka 1994, 4). Mikä perheväkivallasta sitten tekee niin vaietun?

Yksi syy perheväkivallasta vaikenemiseen liittyy ensinnäkin siihen, kuinka läheinen ongelma perheväkivalta on itselle. Kun aihe koskettaa omaa perhettä, siitä tulee erityisen arka. Perheen ongelma hävettää, sitä peitellään, eikä sitä haluta paljastaa ulkopuolisille. Siitä, että ongelma yritetään ratkaista viimeiseen asti omin voimin, yleensä seuraa, että perheväkivaltatapaukset pysyvät kauan salassa. Perheväkivalta on kyllä mahdollista salata, mutta ongelma ei parane itsestään.

Salaisuuksia voi Ojasen (1994) mukaan syntyä kolmen tekijän kautta. Henkilö voi ilman omaa syytään joutua kokemaan järkyttäviä asioita, joista hän ei pysty kertomaan muille. Kyseessä voi esimerkiksi olla seksuaalinen väkivalta tai

kotona tapahtuva pahoinpitely. Toiseksi ihmisen elämäntyyli voi olla vaihteleva ja kokeilunhaluinen, ja sille on ominaista suoranainen koheltaminen. Silloin henkilö voi tehdä asioita, joita myöhemmin häpeää eikä siksi halua puhua niistä. Kolmanneksi kysymys voi olla sulkeutuneisuudesta, johon on yhteydessä oman elämän aliarvioiminen. Sulkeutunut ihminen voi ajatella, että oma elämä ei ole niin arvokas ja kiinnostava, että siitä kannattaisi puhua. (Ojanen 1994, 144–146.)

Ihminen saattaa vaieta myös sen vuoksi, että hän pelkää riskiä tulla hylätyksi. Mitä suurempi ihmisen hyväksynnän tarve on, sitä haluttomampi hän on paljastamaan jotakin itsestään. Paljastetun asian pelätään aiheuttavan sosiaalista torjuntaa, ja muiden hylkäämisen pelko voi edelleen lisätä ahdistusta. Tämä puolestaan saattaa johtua esimerkiksi aiemmista kielteisistä kokemuksista ihmissuhteissa. Jotta avoimuus olisi mahdollista, tulisi tunteiden ilmaisemisen olla mahdollista lapsesta saakka. Avoimuuden pohja rakennetaan juuri lapsuudessa, jolloin avoimuus kehittyy perheen vuorovaikutuksessa itsensä tasa-arvoiseksi tuntemisen ja luottamuksen kautta. (Ojanen 1994, 144–146.)

5 TAPAUSTUTKIMUS

5.1 Tutkimusongelmat

Tutkimusongelmien kriteereinä oli, että niiden kautta koko aineisto tulisi tasapuolisesti huomioiduksi ja kaikki aineiston olennaiset piirteet esille. Määritimme tutkimusongelmat sen pohjalta, mikä on yhdistävä tekijä koko aineistossa. Tutkimusongelmiksi muotoutui kaksi kysymystä.

1. Miten tutkittavat kokivat perheväkivallan lapsena?
2. Mitä perheväkivallan pitkäaikaisia seurauksia tutkittavilla on lapsuuden jälkeen ollut?

5.2 Aineiston kerääminen

Tammi- ja helmikuun (2002) aikana pyysimme lehti-ilmoituksella Kesksuomalaisessa kirjoituksia ihmisiltä, jotka olivat itse kokeneet perheväkivaltaa lapsena sekä ja Opettaja-lehdessä kirjoituksia opettajilta, jotka olivat kohdanneet perheväkivallasta kärsiviä oppilaita luokassaan. Vastaukseksi saimme viisi kirjettä perheväkivaltaa itse kokeneilta sekä yhden kirjeen ilmiötä luokassaan käsitelleeltä opettajalta.

Keräsimme osan aineistosta perheväkivaltaa itse kokeneilta sen vuoksi, että pyrimme saamaan tarkastelun kohteeksi juuri uhrin omia kokemuksia. Pyysimme kirjoituksia aikuisilta, sillä negatiivisten kokemusten käsittely on usein helpompaa ja objektiivisempää, kun tapahtumista on kulunut riittävästi aikaa. Pyysimme kirjeitä myös opettajilta, jotta voisimme tuoda tutkimukseemme opettajan näkökulman perheväkivallasta.

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme vapaamuotoisen kirjeen sen vuoksi, että tutkimukseen osallistuminen olisi tutkittaville mahdollisimman helppoa ja vaivatonta. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista, jokaisen

Keskisuomalaisen ja Opettaja-lehden lukijan omassa harkinnassa. Aineistopyyntömme muodon jätimme hyvin vapaaksi, jotta kirjoittajalla oli mahdollisuus käsitellä kirjeessään juuri niitä perheväkivallan kokemuksia, jotka hän itse koki olennaisimmiksi. Kirjeen sai lähettää joko sähkö- tai kirjepostina nimettömänä.

5.3 Tutkimuksen etiikka

Hyödyn ja voiton tavoittelu tutkimuksissa on nostanut pintaan kysymyksen tieteen vapaudesta eli siitä, onko tutkijoilla lupa tutkia mitä tahansa (Gylling 2002, 73). Erityisesti arkaluonteisia tietoja kootessaan on tutkijan pyrittävä selvittämään, tarvitseeko hän tietoja ja onko tutkimuksen mukanaan tuoma uusi tieto niin arvokas, että se oikeuttaa puuttumaan ihmisten yksityisyyteen. Jokaiselle tutkittavalle pitää antaa riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta, ja vastaamisen vapaaehtoisuutta on korostettava. (Eskola & Suoranta 1999, 56.)

Tutkimuksessa pitää noudattaa myös ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta. Sen mukaan on väärin aiheuttaa vahinkoa tai loukata tutkittavaa riippumatta tutkimuksen tarkoituksista. Tutkimusten eettisten kysymysten tarkastelussa on kaksi mahdollista lähtökohtaa: seuraamuseettinen näkökulma, jonka mukaan teon sallittavuus riippuu sen seurauksista, ja velvollisuuseettinen näkökulma, jossa puolestaan teon oikeellisuuden ja vääryyden voi ratkaista joidenkin kiinteiden normien tai sääntöjen mukaan seurauksista välittämättä. Peruskysymyksiin kuuluu, mitä hyötyä tai haittaa tutkittaville tutkimuksesta on, miten heidän yksityisyytensä ja tutkimuksen luottamuksellisuus turvataan ja miten ollaan johdattamatta tutkittavia harhaan. (Eskola & Suoranta 1999, 56.)

Tutkimusmenetelmää valitessamme pohdimme edellä mainittuja asioita ja valinta tapahtui pitkälti sen perusteella, millaisen tutkimustavan määrittelimme eettisesti yhdeksi parhaimmista. Kirjeillä saimme tutkittavien näkökulmasta totuudenmukaista ja aitoja kokemuksia sisältävää aineistoa. Tutkittavat tiesivät pysyvänsä anonyymeina, ja kirjoittaminen antoi vastaajille vapauden kertoa niistä

aiheeseen liittyvistä asioista, jotka he kokivat merkityksellisiksi. Tutkittavalla itsellään oli myös täysi vapaus valita, halusivatko he osallistua tutkimukseen.

Eskolan ja Suorannan (1999) mukaan tietoja julkaistaessa tulee pitää huolta luottamuksellisuuden säilyttämisestä ja anonymiteettisuojausta. Jos tietoja hankittaessa on luvattu niiden nimettömyys, tuloksia julkaistaessa on huolehdittava siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys millään tavalla paljastu. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kysymys, sitä tarkemmin on suojattava anonymiteettiä. Periaatteena on oltava se, että henkilöllisyyden paljastaminen tehdään mahdollisimman vaikeaksi. (Eskola & Suoranta 1999, 57.)

Perttulan (1996, 96) mukaan ei ole mahdollista luoda yleistä kriteeriä sille, kenelle tutkimukseen osallistuneiden tunnistettavuus voitaisiin suoda, jotta se olisi eettistä. Voidaan puhua yleisellä tasolla esimerkiksi läheisimmistä ihmisistä, sillä tutkimukseen osallistuneen näkökulmasta ei liene eettisesti väärin, jos läheinen tunnistaa tutkimustuloksista tiedon, jonka hän on henkilöstä jo aiemmin tiennyt. Jos taas läheinen ei ennestään tunne tutkimukseen osallistunutta niin hyvin, että tunnistaisi hänet hänen kokemuksistaan, ei asia silloin ole eettinen ongelma. (Perttula 1996, 96.) Jos ajatellaan, että kvalitatiivisen tutkimuksen eettiseksi tavoitteeksi asettuisi se, että tutkittava tunnistaisi itsensä tutkimusaineistosta, mutta kenellekään muulle tunnistaminen ei olisi mahdollista, muodostuisi siitä ongelma. Miten säilyttää tutkittavan anonymiteetti ja samalla kuvata hänen yksityiskohtaisia kokemuksiaan? (Perttula 1996, 95.)

Tutkimuksemme tapausten esittelyssä ratkaisimme edellä mainitun ongelman sillä, että pyrimme kertomaan kokemuksista niin yleisellä tasolla, että tunnistaminen on mahdotonta. Emme laittaneet kirjeitä suoraan tutkimuksen liitteeksi, vaan annoimme kirjoittajille peitenimet ja muutimme kirjeet kertovaan muotoon. Etsimme yksityiskohtaisille tapauksille ja asioille yläkäsitteen, jolla asiasta kerroimme, ja poistimme kirjeiden sisällöistä sellaiset asiat, esimerkiksi paikannimet, joista tutkittavien henkilöllisyys olisi vaarassa paljastua. Alkuperäisten kirjeiden kokemusten muuttaminen anonyymiin muotoon vie kuitenkin väkisin osan niiden kiinnostavuudesta, sillä kokemukset eivät kirjeiden muokkaamisen jälkeen välity lukijalle yhtä yksilöllisinä kuin ne välittyvät alkuperäisissä kirjeissä tutkijalle.

Eskola (1992, 10) nostaa esiin ajatuksen, että jos tuskallisia tapahtumia muistellut tutkimushenkilö saattaa masentua uudelleen tutkimukseen osallistuessaan. Onko masentuminen tällöin tutkijan vastuulla? Osaksi tämän ongelman vuoksi valitsimme tutkimuskohteiksi aikuiset lasten sijaan. Aikuisilla on etäisyyttä lapsuudessa koettuihin tapahtumiin, mikä ei kuitenkaan kokonaan estä masentumista. Liian tuskallisten tapahtumien esiin nostamisen pyrimme välttämään sillä, että tutkittava sai itse päättää, mitä kokemuksia kirjeessään käsittelee. Emme voi kuitenkaan taata, etteikö masentuminen olisi mahdollista. Se on aina esillä aran aiheen tutkimuksessa.

5.4 Tutkimusmenetelmät

5.4.1 Fenomenografisen tutkimuksen piirteitä

Oma tutkimuksemme ei ole puhtaasti fenomenografinen, mutta tutkimuksemme rakenteessa ja analysoinnissa on kuitenkin fenomenografisen tutkimuksen piirteitä. Fenomenografisessa tutkimuksessa tutkittava ilmiö on ihmisen ulkoisesta tai sisäisestä maailmasta saama kokemus, josta hän aktiivisesti rakentaa käsityksen. Ilmiö ja käsitys ovat samanaikaisia ja siksi erottamattomia. Kokemus on suhde, joka yhdistää subjektin ja objektin, jolloin käsitys ei ole ulkoisen todellisuuden kuva vaan samalla kertaa subjektiivinen ja objektiivinen kokonaisuus. Toisin sanoen käsitys on kokemuksen ja ajattelun avulla muodostettu kuva jostakin ilmiöstä. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 116–117.)

Fenomenografiseen tutkimukseen liittyvä näkökulma tutkimuksessamme on niin sanottu grounded theory, ankkuroitu tai aineistopohjainen teoria, mikä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen perusväittämiä ei muotoilla aikaisemman tutkimuksen ja teorianmuodostuksen vaan oman aineiston tulkinnan pohjalta. Teoria kehittyy tutkimuksen aikana analyysin ja aineistonkeruun vuorovaikutuksessa, ja toimii aineiston luokittelun pohjana. Tutkijan teorianmuodostusta tosin tukee ratkaisevalla tavalla vuorovaikutus muiden teorioiden kanssa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 164; Syrjälä ym.1994, 123.) Grounded-teoriaa sovellettaessa tutkimus ei välttämättä jäsenny kronologisesti

tutkittavan ilmiön nimeämisestä tuloksiin ja johtopäätöksiin. Aineiston kerääminen, sen käsittely ja teorian hahmottaminen tapahtuvat usein samanaikaisesti. Tämä voi tuottaa ongelmia tutkijalle, sillä kokonaisuuden hahmottuminen on grounded-teorian mukaisessa tutkimuksessa vaikeampaa. (Backman 1998, 265.) Sovelsimme grounded-teoriaa tutkimuksemme aineiston käsittelyssä siten, että loimme kategorioita aineistosta esiin nousseista piirteistä. Grounded-teorian mukainen teorian muodostus tarkoittaa omassa tutkimuksessamme siis kategorioita ja niiden avulla tehtyjä johtopäätöksiä.

Aineiston analysoinnissa käsittelemiämme kategorioita voi joissain kirjeissä edustaa ainoastaan yksi ilmaus. Tutkimuksemme kannalta oleellista ei olekaan ilmausten määrä vaan pikemminkin ilmausten merkitys ja erilaisuus. Syrjälän ym. (1994) mukaan juuri marginaalinen ilmaisu voi paljastaa oleellisen teoreettisen ulottuvuuden tutkittavassa asiassa. Sitä edustaa ehkä vain yksi henkilö, mutta sen kiinnostavuus perustuu laadulliseen sisältöön. (Syrjälä ym. 1994, 127.) Syrjälän (2001, 209) mukaan uudistus ja muutos voi lähteä yksittäisenkin ihmisen ajattelun ja toiminnan kautta.

Erityisen tärkeää fenomenografisessa tutkimuksessa on tiedostaa intersubjektiivisuuden käsite. Sillä tarkoitetaan, että ilmaisun merkitys riippuu sekä ilmaisijasta eli tutkimushenkilöstä että tulkitsijasta eli tutkijasta, joka ymmärtää ilmaisun merkityksen oman asiantuntemuksensa ja ajattelunsa avulla. Mitä vankempi hänen teoreettinen perehtyneisyytensä on ja mitä paremmin hän tiedostaa oman viitetaustansa, sitä objektiivisemmin hän tavoittaa tutkimushenkilön tarkoittaman merkityksen. Tietty subjektiivinen elementti tulkinnassa kuitenkin aina säilyy. Tiedostettuna se ei kuitenkaan ole tulkitsemista haittaava vaan rikastuttava tekijä, sillä tutkijan oma kokemustausta auttaa paneutumaan toisen lähtökohtiin. (Syrjälä ym. 1994, 124.)

5.4.2 Tapaustutkimuksen piirteitä

Kvalitatiiviselle tapaustutkimukselle on ominaista, että tutkittaessa ollaan kiinnostuneita pikemminkin tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista kuin niiden yleisluonteesta ja jakaantumisesta. Tutkimuksessa kiinnostaa myös tietyissä

tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteet eli tiettyjen ihmisten perusteet tietyille toimintatavoille. Kvalitatiivisesta tapaustutkimuksesta puhuttaessa halutaan tutkia luonnollisia tilanteita ja ollaan kiinnostuneita tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraus-suhteista, joita ei voida kokeellisesti testata. Kvalitatiivinen tapaustutkimus kohdistuu enemmän koko ympäristöön kuin siitä erotettuihin yksittäisiin tekijöihin. (Syrjälä ym. 1994, 12–13.)

Tutkimuksemme tapauksina ovat viisi perheväkivaltaa itse kokenutta henkilöä sekä yksi opettaja, joka on työssään kohdannut perheväkivallasta kärsiviä oppilaita. Asetelmaltaan tapaustutkimuksemme muistuttaa ex post facto –tyyppistä tutkimusta, sillä tapahtumat ovat aiemmin tapahtuneita. Kari & Huttunen (1980, 43) määrittelevät ex post facto –asetelman siten, että siinä aiemman tapahtuman vaikutuksia tutkitaan jälkikäteen. Tutkimuksessamme tätä tarkoittaa, että tutkittavien lapsuuden kokemuksia perheväkivallasta tutkitaan nyt, kun tutkittavat ovat jo aikuisia.

Laadullisessa tapaustutkimuksessa on olennaista, että tutkija ja tutkittavat ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Syrjälä ym. 1994, 14). Tämä ei täysin meidän tutkimuksessa toteutunut, koska emme kirjeiden saannin jälkeen olleet enää aineiston lähettäjiin yhteydessä. Kolmessa kirjeessä kirjoittaja mainitsi erikseen, että jos olisimme halunneet kysyä lisäkysymyksiä, niin olisimme voineet ottaa tutkittavaan uudelleen yhteyttä. Tätä tutkimusta varten emme kuitenkaan kokeneet lisäkysymysten esittämistä oleellisena. Esille olisi saattanut nousta uusia, meiltä nyt käsittelemättä jääneitä ilmiöitä, mutta päätimme kuitenkin rajata aineiston saamiimme kirjeisiin ja paneutua aineiston käsittelyssä niissä esiintyviin ilmiöihin.

5.4.3 Muistot kokemuksen tutkimisessa

Muisto määritellään Suomen kielen perussanakirjan (2001, 235) mukaan mieleen jääneeksi elämykseksi, muistikuvaksi. Yksittäisen, itse koetun tapahtuman mieleen palauttamista kutsutaan käsitteellä henkilökohtainen muisto (Korkiakangas 1996, 26). Muisto on erotettavissa muistitiedosta siinä, että muisto on tunnepohjainen ja yksilöllisen elämyksen kaltainen. Muistot ovat tyypillisimpiä muistin tuotteita tai

sisältöjä. Ne ovat mieleenpalautuksia aikaisemmista tapahtumista ja tilanteista, mahdollisesti hyvinkin kauan tapahtumien jälkeen. Muistot ovat elämänhistoriamme osia ja kuuluvat oleellisesti persoonallisuuteemme ja identiteettiimme. (Korkiakangas 1996, 17.) Muistojen todellisuutta kyseenalaistaa se, että muisti on valikoiva ja subjektiivinen. (Korkiakangas 1996, 22.) Muistoihin liittyy tunnelatauksia, tapahtumien tulkintaa, unohtamista ja nostalgiaa, mitkä värittävät muistitietoa yksilölliseksi (Korkiakangas 1996, 34–37).

Muistoihin tutkimuksen aineistona pitää suhtautua tietoisella kriittisyydellä. Luotettavuutta voidaan parantaa varmistamalla tiedonantoja esimerkiksi jostakin dokumenttiaineistosta tai muilta ihmisiltä. (Korkiakangas 1996, 12.) Tietojen tarkistamiseen ei kuitenkaan meidän tutkimuksessamme ole perusteita, sillä tutkimuksemme kannalta ei ole oleellisinta, ovatko ihmisten muistot lapsuudesta täysin todenmukaisia. Tärkeämpää on ihmisten kokemat tunteet ja ajatukset tapahtumista.

Muistojen tutkiminen on lähellä kokemuksen tutkimista, jossa tutkimuksella on selkeä kaksitasoinen rakenne. Perustason muodostaa tutkittavan koettu elämä ja toisella tasolla tapahtuu itse tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. Tutkittava kuvaa mahdollisimman luonnollisesti ja välittömästi omia kokemuksiaan ja niihin liittyviä käsityksiään. Toisella tasolla tutkija pyrkii refleктоimaan, tematisoimaan ja käsitteellistämään ensimmäisen tason merkityksiä. Tutkimuksen tavoite voidaan määritellä siten, että siinä pyritään tekemään tietoiseksi ja näkyväksi se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi, tai mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu. (Laine 2001, 30–31.)

Oleellinen käsite kokemuksia tutkittaessa on tutkijan itseymmärrys, joka tarkoittaa, että tutkija asettaa itselleen kysymyksen: Kuinka voin laajentaa omaa subjektiivista perspektiiviäni siten, että voisin ymmärtää toisen ilmaisujen omalaatuisuutta, sitä mitä en välittömästi pysty toisen tarkoittamassa merkityksessä ymmärtämään, koska oma ymmärrykseni pyrkii tulkitsemaan toisen puheen minun omien lähtökohtieni mukaisesti? Tutkimuksessa oleelliseksi nousee tällöin itsekritiikki. Tutkijan on aina kyseenalaistettava tulkintansa eli tulkinnat pitää

asettaa koetukselle. Reflektiivisyydellä pyritään takaamaan se, että tutkija on mahdollisimman tietoinen omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdistaan. Jos tutkija tunnistaa oman ihmiskäsityksensä tai ennakkoluulonsa, on hänellä mahdollisuus paremmin tarkkailla sen mahdollista vaikutusta tulkintoihinsa. (Laine 2001, 32.)

Ensimmäinen tutkijan mieleen tuleva ajatus tutkittavan vastauksesta on vain ilmaus siitä, että tutkijakin on tavallinen ihminen, joka näkee kaikki asiat omalla tavallaan yksilöllisen ja yhteisöllisen taustansa mukaisesti. Sellainen ymmärtäminen ei ole kuitenkaan tutkimusta vaan normaalia arkielämää. Tutkimus alkaa spontaanin ymmärryksen kyseenalaistamisella. Kriittinen asenne ja reflektiivisyys auttavat tutkimukselliselle tasolle pääsyä. (Laine 2001, 32.)

5.5 Aineiston käsittely

Esittelemme jokaisen tutkimusaineistomme tapauksen yksitellen siten, että samassa yhteydessä kuvailemme henkilöä, kerromme hänen kirjeessä kertomiaan tapahtumia, analysoimme ja teemme tulkintoja kunkin henkilön kokemuksista erikseen. Käsittelemme jokaista tutkimushenkilöä peitenimellä. Jokaisesta muusta tapauksesta paitsi opettajasta kertovan luvun otsikkoon olemme lisäksi tiivistäneet kunkin henkilön tarinan yhteen tai kahteen sanaan, esimerkiksi Mari: sivustaseuraaja. Pyrkimys on kuvata yhdellä tai kahdella sanalla kyseisen henkilön ominaisuutta, jolla hän eroaa muista tutkittavista tai piirrettä, joka korostuu hänen kirjeessään. Tutkimushenkilöiden esittelyn ja analyysin jälkeen teemme koko tutkimusaineistosta yhteisiä tulkintoja ja johtopäätöksiä. Tutkimuksen liitteenä (LIITE 3) on havainnollistava esimerkki aineiston käsittelyn etenemisestä.

Käsittelemme aineistoa tutkimusongelmien pohjalta. Molemmat tutkimusongelmat käsittelemme pääasiassa kolmesta näkökulmasta. Tämä tarkoittaa, että olemme ryhmitelleet aineistomme piirteittäin kolmeen ryhmään, joita grounded-teoriassa kutsutaan kategorioiksi. Aineistomme kategoriat ovat perheväkivallan vaikutus itsetuntoon, perheväkivallan vaikutus koulunkäyntiin ja

oppimiseen sekä perheväkivallasta vaikeneminen. Nostamme aineistosta esiin myös muita, näiden kolmen kategorian ulkopuolelle jääviä aiheita, joita emme ole nimenneet minkään yhden otsikon alle.

Opettajan kirjeen tarkoitus on aineiston käsittelyssä tuoda esiin opettajan näkökulma perheväkivallasta kärsivän lapsen elämään koulussa. Pidämme esillä opettajan kertomia perheväkivaltatapauksia samalla kun käsittelemme muiden tutkittavien itse kokemaa perheväkivaltaa. Opettajan havainnoimat piirteet perheväkivallasta kärsivillä lapsilla on vertailukohteenä käsitellessämme kokemuksia, joita lapsena perheväkivaltaa itse kokeneet henkilöt kirjeissään kertovat. Pidämme aineiston käsittelyssä mukana myös kysymystä, miten opettaja voisi toiminnallaan koulussa auttaa väkivaltaisesta perheestä kärsivää lasta.

6 TAPAUSTEN KUVAUS JA TULKINTA

6.1 Mari: sivustaseuraaja

Mari on noin 20-vuotias opiskelija. Marin perheessä on ollut perheväkivaltaa niin kauan kuin hän muistaa. Mari arvelee muistavansa jo noin neljävuotiaasta väkivaltaisista tapahtumista kotona. Kerran äiti joutui isän pahoinpitelemänä sairaalaan. Sen jälkeen Mari alkoi pelätä äidin puolesta, eikä saanut myöskään aina öisin nukuttua. Koko lapsuuden Mari sanoo kärsineensä psyykkisestä perheväkivallasta ja perheväkivallan sivustaseuraamisesta. Isä oli ollut humalassa vielä aggressiivisempi kuin selvin päin. Mari puolestaan on aina vihannut viinaa osaltaan ehkä viinan kotona aiheuttamien ongelmien vuoksi.

Kodin epävakaan tilanteen vuoksi Marilla oli koulussa vaikeaa, vaikka hänen arvosanansa pysyivät hyvinä. Lapsena Mari ei kuitenkaan pitänyt perhettään mitenkään epänormaalina. Hän ei myöskään muista peitelleensä perheväkivaltaa, mutta ei toisaalta puhunutkaan siitä. Vaikka Dufvan (2001, 18) mukaan kouluikäinen lapsi usein ajattelee perheväkivaltaa omassa perheessään salattavana ja hävettävänä, ei Mari kerro tunteneensa niin.

Harrastuksissa äiti tuki Maria ja hänen siskoaan kaikin tavoin ja vaikeista perheoloista huolimatta lapsilla oli mahdollisuus monipuolisiin harrastuksiin. Dufvan (2001, 55) mukaan jo yksikin luotettava ja turvallinen aikuiskontakti voi auttaa lasta selviytymään perheväkivaltaisessa kodissa. Marin tapauksessa juuri äiti näyttää olleen Marille tällainen turvallinen aikuinen, joka huolehti lastensa tarpeista siitä huolimatta, että perheolot olivat epävakaat. Mari kirjoittaakin, että hänellä on lapsuudesta paljon hyviäkin muistoja. Mari ei kirjeessään kuitenkaan kerro, miten perheväkivaltaa heidän perheessä käsiteltiin, tai käsiteltiinkö sitä ylipäätään. Mari kertoo ainoastaan, että murrosikäisenä hän suorastaan rukoili äitiä ottamaan avioeron isästä, mutta sitä äiti ei tehnyt.

Murrosiässä Marin huoli äidin turvallisuudesta kasvoi, eikä hän esimerkiksi uskaltanut lähteä kavereiden kanssa viikonloppuiltoina ulos, vaan jäi

kotiin äidin turvaksi. Dufvan (2001, 18) mukaan murrosikäinen nuori ei yleensä viihdy kotonaan, jos siellä on väkivaltaista. Kaveripiiristä voi tulla nuorelle korostuneen tärkeä, mutta toisaalta taas nuori voi alkaa eristäytyä kavereistaan (Dufva 2001, 18–19). Marin kotiin jäämiseen viikonloppuiltoina saattoi olla syynä pikemminkin pelko äidin vuoksi kuin varsinainen eristäytyminen, sillä Marin kirjeestä voi päätellä, että hän olisi mielellään viettänyt aikaansa kavereiden kanssa.

Koska Mari ei kuitenkaan lähtenyt toisten kanssa ulos, alkoi hän tuntea itsensä ulkopuoliseksi kaveripiirissään. Hän ei tiennyt mistä toiset puhuivat tai mitä heille oli tapahtunut viikonloppuna. Kaverit eivät myöskään reagoineet siihen, kun Mari kertoi heille isän väkivaltaisuudesta ja että hän ei sen vuoksi voinut lähteä viikonloppuisin ulos. Mari ymmärtää nyt aikuisena, etteivät varsinkaan nuoret, jotka eivät itse ole kokeneet perheväkivaltaa, osaa tehdä juuri mitään perheväkivallasta kärsivän kaverin auttamiseksi.

Mari koki, että hänen piti olla kotona aina varuillaan. Kodin turvattomuudesta huolimatta Marin itseluottamus vahvistui vanhempana, ja hän ymmärsi, ettei väkivalta ollut hänen syytään. Joskus koeaamuina Mari kertoi opettajalle, että ei ollut saanut edellisenä yönä kunnolla nukuttua eikä luettua kokeeseen, mutta opettajat eivät reagoineet siihen. Peruskoulun opetussuunnitelmien perusteissa (1994, 11) määritellään koulun päämäärän olevan lapsen kokonaisvaltainen kasvu, minkä perusteella opettajan olisi reagoitava myös lapsen elämään koulun ulkopuolella. Marin opettaja ei kuitenkaan ollut Marin mukaan edes sanonut mitään, vaikka Mari oli itse ottanut asian esille. Mari ei kerro, mitä hän tarkasti ottaen opettajalle kertoi. Sen sijaan hän kertoo olleensa luonteeltaan tunnollinen, joten Marin oman päätelmän mukaan opettaja saattoi ajatella, ettei hänen tilanteensa voinut olla kovin vakava, koska hän sai koulussa hyviä arvosanoja. Marin tapauksen perusteella opettajan olisi reagoitava erityisen herkästi oppilaan harmittomiltakin kuulostaviin huoliin. Oppilaalla on varmasti korkea kynnys tulla itse puhumaan varsinaisesta ongelmastaan opettajalle, joten pienikin vihje saattaa olla merkki avun tarpeesta. Esimerkiksi Mari sanoo, että hän olisi voinut yläasteella tai lukiossa kyllä keskustella opettajan kanssa kodin ongelmista, jotta opettaja olisi tiennyt, mistä epäonnistuminen kokeissa johtui.

Marin pikkusisko reagoi kodin epävakaaseen ilmapiiriin rajummin kuin Mari. Sisko kapinoi esimerkiksi pukeutumalla mustiin, käyttämällä runsaasti alkoholia ja tupakoimalla. Marilla ilmenneitä perheväkivallan oireita olivat pelko, turvattomuus, univaikeudet, lukihäiriö sekä korostunut huoli muista perheenjäsenistä. Marin reaktio perheväkivaltaan näyttää olleen melko päinvastainen kuin hänen siskonsa: Mari huolehti, pikkusisko kapinoi.

6.2 Raimo: kapinallinen

Raimon (43 v.) lapsuudessa isä kuritti ankarasti perheen lapsia. Isä rankaisi myös lapsille vahingossa sattuneista asioista, joissa ei edes ollut mitään luvaton. Raimo muistaa äidin kertoneen, että äiti oli luullut Raimon joskus kuolevan isän kurituksessa. Ensimmäisen kerran Raimo on äidin kertoman mukaan saanut selkäänsä jo kaksivuotiaana. Raimo määrittelee kuitenkin perheväkivallan olleen heidän perheessään sen ajan perinteistä kuritusta ja väkivallan uhalla kasvatusta.

Raimon mukaan hänen perusturvallisuus ja -luottamus järkkyivät jo ennen kouluikää, ja vaikka Raimosta tuli varovainen isän suhteen, ei se vähentänyt perheväkivaltaa. Eriksonin (1982, 240–241) mukaan lapselle kehittyy jo ensimmäisen elinvuoden aikana perustuottamus läheisessä suhteessa vanhempiin. Koska Raimo on joutunut jo kaksivuotiaana isän väkivallan kohteeksi, ei liene ihme, että hänelle on luottamuksen sijaan syntynyt pikemminkin epäluottamus vanhempiaan kohtaan.

Kun Raimo meni kouluun, isä pyysi Raimon opettajaa ilmoittamaan kotiin, jos Raimo teki koulussa jotain luvaton. Kotona Raimoa odotti usein koulupäivän jälkeen isä ja lyömäaseena harja, rautaputki tai nyrkki. Raimo ei kuitenkaan kertonut opettajalle eikä ylipäätään kenellekään perheväkivallasta, koska se hävetti. Ojasen (1994, 144) mukaan henkilö voi alkaa salata tapahtumia, joita hän joutuu kokemaan ilman omaa syytään. Raimon tapauksessa salatut tapahtumat olivat juuri isän väkivaltaiset teot kotona. Nyt aikuisena Raimo on kuitenkin sitä mieltä, että väkivallasta kannattaisi kertoa jo lapsena.

Murrosiässä Raimo kosti rikollisella tavalla koululle siitä, että sieltä oli aina ilmoitettu kaikesta kotiin. Koulurakennukselle tekemästä ilkivallasta alkaneen

rikollisuuden seurauksena Raimo joutui omien sanojensa mukaan laitосkierteeseen. Holmbergin (2000) mukaan rikoksiin sekaantuminen on yksi näkyvä merkki perheväkivallan aiheuttamasta sekasorrosta murrosikäisen nuoren mielessä. Rikoskierre voi alkaa esimerkiksi siitä, että nuori tekee mitä tahansa saavuttaakseen kaveripiirin suosion. (Holmberg 2000, 16.) Raimon motiivi tehdä rikoksia alkoi pikemminkin koston halusta ja vihasta isää kohtaan. Kavereistaan Raimo ei kirjeessään kerro.

Tähän päivään mennessä Raimo on päässyt irti rikoskierteestä, ja on ollut vankilassa viimeisen kymmenen vuoden aikana vain joitain viikkoja sekä maksanut muutamia sakkoja. Nykyisin Raimo elää työmarkkinatuella ja tuntee itsensä syrjäytyneeksi. Kymmenen vuotta sitten päättyneestä suhteestaan hän on sitä mieltä, että hän joutui olemaan avovaimonsa kanssa yhtä varuillaan kuin lapsena isän kanssa. Raimo kokee, ettei hän voinut olla avoliitossa oma itsensä, sillä suhde muistutti lapsuuden alisteista suhdetta isään. Eron jälkeen Raimo on päättänyt olla nöyrytmättä kenenkään edessä. Dunderfeltin (1998, 249–250) mukaan juuri lapsena syntynyt epäluottamus elämää kohtaan voi ilmetä myöhemmin itseensä käpertymisenä. Raimokin elää tällä hetkellä yksin ja on työtön.

Raimo kuitenkin kirjoittaa, että tänä päivänä lapsuuden kokemuksille voi jo nauraa, vaikka lapsena ne olivatkin kauheita. Raimo arvelee isän väkivaltaisuuden johtuneen osittain psyykkisistä tekijöistä, sillä isän suvussa oli esiintynyt muillakin mielisairautta. Isän mielenterveyttä osaltaan varmasti horjuttanut myös kokemukset, joita hän oli kohdannut mennessään nuorena vapaaehtoisena sotaan. Raimo kertoo, että isä ei ole enää tänä päivänä elossa.

Siitä Raimo ei kirjeessään kerro, oliko hän ainoa perheenjäsen, jota kohtaan isä käyttäytyi väkivaltaisesti. Raimon kirjeestä voi päätellä, että hän oli ainakin perheen lapsista ainoa poika, sillä hän kirjoittaa ainoastaan siskoistaan.

6.3 Leena: surija

Leena (48 v.) ja kaikki hänen sisarukset kärsivät lapsuudessaan sekä fyysisestä että psyykkisestä perheväkivallasta, jonka tekijä oli perheen isä. Isä rankaisi lapsia sekä

psykkisesti haukkumalla ja huutamalla että fyysisesti lyömällä ja eristämällä yöksi ulos. Leena muuttikin jo murrosikäisenä pois kotoa, sukulaisensa luo asumaan.

Aikuisena yksi Leenan sisaruksista koki avioeron, ja muuttui sen jälkeen niin sulkeutuneeksi, ettei halua tänä päivänä edes tavata ketään. Eristäytyminen onkin Eriksonin (1982, 250–254) mukaan yksi aikuisiän kriisien epäonnistuneista ratkaisuista. Leenan mukaan avioero oli seurausta lapsuudesta, sillä kaikilla muillakin hänen sisaruksillaan on ollut vaikeuksia solmia pysyviä parisuhteita. Kaksi Leenan sisaruksista on tehnyt itsemurhan, toinen vain muutama kuukausi ennen Leenan osallistumista tutkimukseen. Vanhemmat suhtautuivat lapsensa kuolemaan välinpitämättömästi ja kylmästi. He eivät osallistuneet hautajaisiin, kuten eivät myöskään kaikki Leenan sisarukset. Leena järjesti veljensä hautajaiset, mutta sen seurauksena välit isään ja äitiin katkesivat. Leena mainitsee syyksi sen, että vanhempien mielestä sosiaalitoimi olisi saanut hoitaa hautausjärjestelyt eikä Leena.

Leena on itsekin yrittänyt itsemurhaa monta kertaa, mutta ajattelee kuitenkin olleen tarkoitusta sillä, ettei hän ole koskaan onnistunut yrityksissään. Leena uskoo Jumalaan, ja pyytää rukouksessa apua esimerkiksi rahahuoliinsa. Holmbergin (2000, 16) mukaan varsinkin ympäristöstään eristäytyvällä nuorella on usein itsemurha-aikeita. Leenalla puolestaan itsemurha on ollut ajatuksissa jatkuvasti myös aikuisena. Siitä Leena ei kerro, mikä hänen suhtautumisensa itsemurhaan on tällä hetkellä, kun toinen hänen veljistään on juuri tehnyt itsemurhan.

Leena on hyvin surullinen, katkera ja vihainen vanhemmilleen. Hän syyttää vanhempiaan siitä, että hänellä ei ole itseluottamusta ja että häntä on alistettu. Vaikka Leenalla on miesystävä, ei Leena ole koskaan tuntenut saavansa osakseen rakkautta, eikä hän koe itse osaavansa rakastaa ketään. Jokisen (1997, 95–96) mukaan juuri masennus aiheuttaa ihmissuhteista vetäytymistä, tunteiden käsittelyn vaikeutumista ja rakkauden kokemisen hiipumista. Toisaalta voidaan pohtia, vaikuttavatko masennus ja rakkaudettomuuden tunne myös toisin päin. Aiheuttaako tyytymättömyys rakkauselämässä masennusta? Molemmissa vaihtoehdoissa ongelmien yksi alkuperäinen syy saattaa olla Leenan tapauksessa vaikea suhde vanhempiin. Jos Leena ei ole lapsena saanut osakseen riittävästi

rakkautta ja välittämistä vanhemmilta, saattaa se ilmetä aikuisena Leenalla masentuneisuutena tai ihmissuhteista eristäytymisenä.

Leena ja kaikki hänen sisaruksensa käyttävät mieliala- ja unilääkkeitä. Lisäksi Leena saa tarvittaessa terapiaa mielenterveystyön ammattilaiselta. Perheväkivalta on Vesivalon (1993, 2) mukaan henkilökohtaisen kärsimyksen lisäksi ongelma myös yhteiskunnallisella tasolla, sillä siihen liittyy huomattavia sosiaalisia ja taloudellisia menetyksiä. Leenan tapauksessa sosiaalinen menetys voisi olla esimerkiksi Leenan riippuvuus yhteiskunnan tuesta. Taloudellisia menetyksiä olisivat pitkällä tähtäimellä esimerkiksi yhteiskunnan varojen hupeneminen psykiatristen palvelujen tarjoamiseen sekä työvoiman menetys.

Leena ei kerro kirjeessään, miten perheväkivalta olisi vaikuttanut hänen koulunkäyntiinsä lapsena. Perheväkivallan merkki, jonka opettaja olisi ehkä voinut Leenassa havaita, oli Leenan erittäin heikko itsetunto.

6.4 Jussi: muistojen torjuja

Noin 40-vuotiaan Jussin muistoissa lapsuudesta on aukkoja. Hänellä on ainoastaan välähdyksenomaisia muistikuvia esimerkiksi isästä hakkaamassa Jussin yhtä veljeä, isästä puukko kädessä, verestä, pakenemisesta äidin kanssa ulos, sisaruksista itkemässä peloissaan ulkorakennuksessa sekä isän ja isoveljen tappelemisesta. Jussin mustat aukot ovat Ojasen (1994) mukaan selitettävissä sillä, että ihmisen psyykinen järjestelmä torjuu ahdistavia tai pelottavia asioita tiedostamattomasti. Pyrkimys myönteisen minäkuvan säilyttämiseen takaa sen, että kielteiset asiat tulevat aktiivisesti unohdetuiksi eli torjutuiksi. Psygyke voi torjua ahdistavia asioita myös siten, että se muodostaa jonkun psyykkisen häiriön pitämään kielteisiksi koettuja asioita loitolla. (Ojanen 1994, 162–163.) Jussin mustat aukot muistissa voivat johtua juuri torjunnasta, joka tapahtuu tiedostamattomasti. Mahdollista voi olla myös psyykinen häiriö puolustuksena kielteisiä kokemuksia vastaan.

Jussi ei mainitse kirjeessään, että isä olisi käyttäytynyt väkivaltaisesti suoranaisesti häntä kohtaan. Jussin kokema perheväkivalta on ehkä ollutkin epäsuoraa, eli esimerkiksi isän ja veljien välisen väkivallan sivustaseuraamista ja yleistä turvattomuutta kotona, kuten pakenemisiä kotoa silloin, kun isä on ollut

aggressiivinen. Myöskään äitiä kohtaan isän tekemästä fyysisestä tai psyykkisestä väkivallasta Jussi ei mainitse. Tämän perusteella voidaan olettaa, että Jussin lapsuuden kodissa perheväkivalta ilmeni isän fyysisenä väkivaltana Jussin veljiä kohtaan.

Jussin isä käytti alkoholia ajoittain runsaasti. Dufvan (2001, 56–57) mukaan juuri alkoholin käyttö yhdistettynä psyykkisiin tekijöihin lisää alttiutta käyttäytyä väkivaltaisesti. Myös Jussin veljien keskinäiset välit olivat jossain vaiheessa olleet huonot, ja he olivat selvitelleet välejänsä tappelemalla. Mallioppiminen on Österbergin (1994, 15) mukaan tehokkainta oppimista, joten sen perusteella ei ole ihme, että Jussin veljet päätyivät välienselvittelyissään väkivallan käyttöön. Heidän lapsuudessa vanhemmilta oppimansa ongelmienratkaisustrategia on ollut ehkä juuri väkivalta. Alkoholisteja Jussista tai kenestäkään hänen sisaruksestaan ei kuitenkaan ole tullut, joten on huomattava, että alkoholin käyttöön isän antamalla mallilla ei ole ollut vaikutusta.

Teini-ikäisenä Jussi oli aikonut tehdä itsemurhan. Myöhemminkin hän on ajatellut itsemurhaa, mutta ei ole sitä kuitenkaan yrittänyt. Jussin ajatuksissa itsemurha on kuitenkin ihan jokapäiväinen ajatus, ja hän pohtii, mitä toiset ihmiset ajattelevat itsemurhasta. Ehkä itsemurha on niin tabu, ettei siitä siksi puhuta, Jussi arvelee. Jussi muistuttaa itsemurha-aikeiden osalta paljon aineistomme Leenaa, joka myös on aikuisenakin toistuvasti ajatellut kuolemaa. Leenasta Jussi eroaa kuitenkin siinä, että hän ei ole kertaakaan yrittänyt itsemurhaa, Leena taas on yrittänyt useaan otteeseen.

Jussi koki nuorena aikuisena järkytyksen, joka vaikutti häneen niin lamauttavasti, ettei hän vielääkään ole täysin toipunut siitä. Järkyttävän tapahtuman seurauksena Jussi joutui psyykkisistä syistä työkyvyttömyyseläkkeelle sekä käyttää edelleen psykelääkkeitä. Jussi ei kuitenkaan kerro, mikä tämä järkyttävä tapahtuma oli. Hän ainoastaan vihjaa tapahtuman liittyvän jollakin lailla isään sillä, että hän toteaa, ettei isääkään voi siitä syyttää.

Jussin, kuten myös Raimon, isä oli ollut nuorena sodassa, ja molemmat näkevät sillä olevan vaikutusta mielen tasapainoon. Jussi kirjoittaa osuvasti, että ”sodasta ei tulla samanlaisena takaisin”. Tutkimushenkilöistä vain Jussin ja Raimon isät olivat kuolleet siihen mennessä, kun henkilöt osallistuivat tutkimukseen.

Naimisiin Jussi ei ole mennyt. Hän pohtii, tuhosivatko jo lapsuuden kokemukset hänen uskonsa onnelliseen avioliittoon. Toisaalta Jussi kertoo osan sisaruksistaan olevan naimisissa, joten sillä perusteella ainakaan kaikkien Jussin sisarusten usko avioliittoon ei ole lapsena koetun perheväkivallan seurauksena mennyt. Jussin isä ja äiti erosivat, kun Jussi vielä asui kotona, mutta eron vaikutusta perheeseen Jussi ei kirjeessään käsittele. Jussi ei myöskään kerro, kumman vanhemman luona lapset eron jälkeen asuivat. Hän vain toteaa, ettei yksi hänen siskoistaan muista mitään asuinpaikasta, jonne he eron jälkeen muuttivat. Tällä siskolla on, samoin kuin Jussilla, muistissaan aukkoja lapsuudesta.

Jussi miettii kirjeessään, mikä hänen elämänsä vaikeuksista johtuu lapsuuden kokemuksista ja mikä puolestaan hänen omista virheistään. Perheväkivallan aiheuttama alistuneisuus, eristäytyminen ja omien tunteiden oikeutuksen epäily limittyvät usein yhteen ja sotkeutuvat toisiinsa (Jokinen 1997, 95–96). Jussikin esittää kirjeessään useita kysymyksiä, mutta vastauksia hän ei anna.

6.5 Taina: selviytyjä

Taina on noin 20-vuotias opiskelija. Hänen lapsuuden kodissaan väkivallan tekijä oli isä ja uhrina yleensä äiti, välillä väkivallan kohteeksi joutuivat tosin lapsetkin. Syynä isän väkivaltaisuuteen oli Tainan mielestä pelkkä turhautuminen asioihin ja mustasukkaisuus äitiä kohtaan.

Koulunkäynti oli Tainalle vaikeaa sen vuoksi, että koulussa ei pystynyt keskittymään asioihin. Erityisen selvästi Taina muistaa vaikeudet oikeinkirjoituksen ja yhdyssanojen opettelussa koulussa. Leskisen (1982) mukaan vaikeudet kotona näkyvätkin koulussa juuri keskittymiskyvyttömyytenä, joka puolestaan heikentää oppimistuloksia. Leskinen näkee huonolla koulumenestyksellä olevan kauaskantoisia seurauksia, esimerkiksi oman paikan löytämisen vaikeutena yhteiskunnassa. (Leskinen 1982, 65.) Taina ei kirjeessään kuitenkaan kerro, että hänellä olisi perheväkivallan vuoksi ollut myöhemmin elämässään vaikeuksia. Sen sijaan hän kertoo kirjeessään opinnoistaan ja opinnäytetyönsä tekemisestä ammattikorkeakoulussa. Sen perusteella Tainalla näyttää olevan ainakin

koulutuksen suhteen valoisa tulevaisuus edessään. Taina kuitenkin mainitsee, että yhdelle hänen sisaruksistaan on tullut perheväkivallan seurauksena lieviä mielenterveysongelmia.

Tainan perheessä tapahtunut väkivalta ei paljastunut perheen ulkopuolisille. Tainan mielestä on luonnollista, että jokainen perheväkivaltaa kokenut lapsi koittaa peittää asian. Yleensä lapsi tekee sen Tainan mielestä joko häpeästä tai omasta tyhmyydestään. Häpeän tunteen perimmäinen syy on Blomstedtin (1998, 225) mukaan naurunalaiseksi ja häväistyksi joutumisen pelko. Häpeävä pelkää, että jos hänen salaamansa asia paljastuu, toiset hylkäävät hänet sen tähden (Ronkainen 1999, 133–134). Nykyään Tainan lapsuuden kokemuksista tietää vain muutama ihminen.

Isänsä suhteen Taina sanoo tehneensä paljon työtä, jotta hän pystyy nykyään edes jollain tavalla olemaan yhteydessä. Taina mainitsee myös, että nykyään perheväkivaltaa ei hänen perheessään enää esiinny. Tainan perhe on siis Tainan kertoman mukaan päässyt perheväkivallasta eroon ja tapahtumien yli omin voimin, sillä kukaan ulkopuolinen ei Tainan mukaan ole saanut tietää heidän perheen tapahtumista. Yhdeksi syyksi perheväkivallan loppumiseen Taina näkee heidän perheen nuorimman lapsen syntymisen. Sen jälkeen, kun lapsi syntyi, ei isä ole enää satuttanut ketään. Taina on tapauksista ainoa, joka kertoo perheväkivallan loppumisesta. Hän on myös ainoa, joka kertoo pitävänsä nykyään yhteyttä perheväkivallan aiheuttajaan eli isään, vaikkakin se on Tainalle vaikeaa. Taina kirjoittaa, että nykyisin hän ei siitä huolimatta koko ongelmaa enää edes pahemmin muista.

6.6 Seppo: opettaja perheväkivallasta kärsivän lapsen auttajana

Tutkimukseemme osallistunut opettaja, Seppo, on ollut yli kolmekymmentä vuotta opettajana. Hän on kohdannut uransa aikana monta perheväkivaltatapausta. Sepon esittelemien tapausten mukaan perheväkivalta saattaa ilmetä koulussa esimerkiksi oppilaan levottomuutena tai alisuoriutumisena. Oppilas saattaa olla rauhaton tai välinpitämätön ja voi käyttäytyä väkivaltaisesti. Lapsi saattaa oirehtia kiusaamalla toisia tai toisena ääripäänä eristäytyä omiin oloihinsa esimerkiksi välitunnilla.

Mustelmat, käsien vapina, arkuus ja säikkyminen voivat myös johtua väkivaltaisesta kodista. Se, mitä oppilas kirjoittaa, piirtää, millaisia leikkejä hän leikkii tai millaisiin kilpailuihin osallistuu, osoittaa Sepon mukaan lähes aina, mitä kotona tapahtuu. Kun opettaja lähtee ottamaan selvää oppilaan oireiden taustoista, saattaa usein paljastua, että oireet ovat seurausta perheen pahoinvoinnista.

Opettaja kertoo kirjeessään esimerkkejä perheväkivaltatapauksista, joita hän on opettajaurallaan kohdannut. Yksi näistä esimerkeistä, Markku, oli ollut koulussa rauhaton ja piittaamaton toisia kohtaan, eikä pystynyt kunnolla keskittymään tehtäviinsä. Eräänä iltana Markku oli tullut hädissään opettajan kotiin hakemaan apua, sillä vanhemmat olivat aikoneet ilman Markun lupaa toteuttaa oman tahtonsa Markun ulkonäköön liittyvässä asiassa. Seppo oli soittanut Markun kotiin ja puhunut äidin kanssa, jonka jälkeen yhteisymmärrys Sepon ja äidin välillä oli syntynyt. Tapahtuman jälkeen Seppo oli vienyt Markun kotiin. Tässä tapauksessa opettaja ryhtyi toimenpiteisiin vasta, kun oppilas itse pyysi opettajalta apua. Seppo aloitti auttamisen ottamalla yhteyttä oppilaan vanhempiin, joiden kanssa sopi yhteisistä säännöistä. Dufva sanoo Rinteen hänestä tekemässä haastattelussa, että olennaista auttamisessa onkin, että se aloitetaan heti ja oikealla tavalla (Rinne 2001, 20).

Mikko oli ollut koulussa levoton ja vilkas, mutta avoin. Liikuntatuntien jälkeen Mikko ei ollut halunnut kuitenkaan koskaan mennä suihkuun. Kerran Seppo oli kehottanut myös Mikkoa menemään suihkuun, ja kun Mikko oli mennyt, näki Seppo mustelmia koko hänen vartalossaan. Seppo oli sen jälkeen alkanut kysellä Mikolta kotiasioita, ja saanut selville, että Mikko joutui olemaan pitkiä aikoja kotona kahdestaan äidin uuden miesystävän kanssa, koska äiti joutui olemaan työnsä takia paljon pois kotoa. Epäsuorasti Mikko myös kertoi kotona tapahtuvasta pahoinpitelystä.

Sepon ensimmäinen keino auttaa Mikkoa oli se, että hän alkoi lähetellä kotiin positiivisia viestejä Mikosta. Seppo toimi Simolan (2002, 199) mukaan yhden opettajuuden periaatteen, optimismin, mukaan. Seppo säilytti optimistisen suhtautumisen tässä tapauksessa myös Mikon perheeseen, vaikka epäilikin kotona olevan väkivaltaista. Kun Seppo sai selville tapauksen, että koulun rehtori oli salaa rangaissut Mikkoa fyysisesti, Seppo ilmoitti Mikon kotiin, mitä koulussa oli

sattunut ja myös sen, että hän ei hyväksynyt fyysistä rankaisua missään olosuhteissa. Sen jälkeen Mikko alkoi luottaa opettajaansa, ja kertoilla paljon asioistaan Sepolle. Opettajan optimistisellä suhtautumisella ikävään asiaan oli tässä tapauksessa huomattava lapsen tilannetta parantava vaikutus.

Sakari oli käyttäytynyt koulussa hyvin väkivaltaisesti. Usein Sakarin väkivallan kohteesta oli vuotanut verta, mutta Sakari osasi esittää aina syytöntä. Hänen vanhempansa olivat kiireisiä, uraa luovia ihmisiä, ja paljon pois kotoa, joten Sakari näki varsinkin isäänsä hyvin harvoin. Kun Seppo oli alkanut kysellä Sakarin kotiasioista, alkoi Sakari kertoa yhä enemmän isän työmatkoista, ja hänen tuomistaan tuliaisista. Sakari alkoi turvautua opettajaan, ja Seposta tuli hänelle kuin oma isä. Seppo kannusti Sakaria urheiluun, jotta hänen aggressiivisuutensa purkautuisi urheilemalla ja jäisi muuten taka-alalle. Vähitellen Sakarista tuli miellyttävä ja rauhoittunut oppilas.

Väinön isä oli alkoholisoitunut ja äiti lähtenyt kotoa. Väinö oli ollut koulussa arka, nälkäinen ja säikky, sillä hänestä ei huolehdittu kotona kunnolla. Tässä tapauksessa kyseessä oli passiivinen perheväkivalta, mikä tarkoittaa esimerkiksi juuri lapsen hoidon laiminlyöntiä (Dufva 2001, 17). Seppo alkoi rohkaista Väinöä liikuntatunnilla ja huolehtia esimerkiksi siitä, että Väinö sai aina koulussa tarpeeksi ruokaa. Yhtäkkiä Väinö kuitenkin jäi pitkäksi aikaa pois koulusta, ja opettajan selvityksen jälkeen ilmeni, ettei Väinö uskaltanut tulla kouluun ongelmansa vuoksi. Hänellä oli sairaus jota hän häpesi. Opettaja hoiti Väinön leikkaukseen, vaikka isä oli sitä vastaan. Sen jälkeen Väinö kehittyi hyväksi urheilijaksi.

Tutkimuksemme opettajan, Sepon, mukaan auttamisessa on olennaisinta, että lapsen kipeää kohtaa lähestytään positiivisten asioiden kautta. Tätä näkökulmaa tukee Simolan (2002, 119) esittelemät hyvän opettajan olemukseen kuuluvat kolme periaatetta, joista yksi on juuri optimismi kasvatuksessa. Opettajan on myös Sepon mukaan annettava lapselle varmuus, ettei hän käytä väkivaltaa, vaan että koulussa lapsi on turvassa. Opettajan on tiedostettava, että lapselle koulu voi olla ainoa turvapaikka, ja lapselle on myös kerrottava, että hän ei ole yksin ongelmansa kanssa. Opettajan on syytä tiedottaa kaikkiin koteihin omista kasvatustavoistaan ja -tavoitteistaan, sillä vanhempien on vaikeampi omissa

ratkaisuissaan toimia rajusti lasta vastaan, jos he tietävät opettajan olevan eri mieltä. Lapsihan voi koulussa kertoa opettajalle sen, mitä kotona tapahtuu.

Pitkän opettajauran aikana Seppo on huomannut, että on turha opettaa mitään, jos lapsella on ylitsepääsemättömiä vaikeuksia, huolia, pelkoja tai ahdistusta. Leskisen (1982) mukaan lapsi tulee tavallaan turhaan kouluun, jos hän ei pysty keskittymään siellä mihinkään. Siitä huolimatta koulun säännöllisellä rytmillä ja toverisuhteilla on merkitystä vaikeassa tilanteessa olevan lapsen selviytymisen kannalta. (Leskinen 1982, 65.) Myös Sepon mukaan ongelmiin on pyrittävä puuttumaan ensin ennen kuin aloitetaan varsinainen opettaminen. Opettajan eettisten velvollisuuksien kärkeen tulisi kuulua jokaisen lapsen persoonallisuuden huomioiminen. Toisaalta Seppo myöntää, että lapsen persoonallisuuden tunnistaminen ei ole helppo tehtävä, vaan kyseinen asia vaatii opettajalta vahvaa ammattitaitoa. Kasvamaan auttaminen on Sepon sanojen mukaan tärkeämpää kuin oppimaan pakottaminen. Toisin sanoen, jos istutetun taimen päälle on kaatunut puu, on tärkeämpää ottaa kaatunut puu pois taimen päältä kuin lannoittaa taimea ryteikön läpi.

Taidot ja valmiudet perheväkivaltaa kohdanneen lapsen auttamiseen Seppo kokee saaneensa osittain jo opettajankoulutuksessa. Hän oli silloin kiinnostunut oppilaanohjauksesta ja perehtyi aiheeseen opiskelujen ohessa. Valmistuttuaan hän jatkoi lapsipsykologiaa käsittelevien kirjojen lukemista ja käytti opetuksessaankin apuna paljon kirjallisuutta. Kertomuksista, lukemisesta ja sitä kautta toisten tarinoiden kohtaamisesta on hänen mukaan apua vaikeuksien käsittelyssä. Yksi suuri etu, jonka Seppo kokee auttaneen häntä oppilaiden ongelmien selvittämisessä, on hänen oma lapsuutensa. Hän kasvoi köyhässä perheessä, jossa oli paljon lapsia, mutta hän muistaa vanhemmilla olleen suuri huoli siitä, ettei lapset kokeneet kotona turvattomuutta. Äiti oli ollut esimerkiksi sitä mieltä, ettei lapsi saanut mennä nukkumaan peloissaan, ahdistuneena, nälkäisenä tai epävarmana siitä, mitä aamulla tapahtuisi.

7 TULKINTOJEN YHTEENVETO

7.1 Tutkittavien lapsuuden kokemukset perheväkivallasta

Tutkittavien mukaan perheväkivalta oli heidän lapsuudessaan estänyt terveen itsetunnon kehittymisen. Kaksi viidestä kirjoittajasta kertoo henkisestä väkivallasta, josta olivat lapsena kärsineet, ja yksi viidestä näkee, että hänelle ei syntynyt minkäänlaista perusturvallisuuden ja -luottamuksen tunnetta vanhempiin. Aineistossa kuvaa useimpien tutkittavien lapsuuden suhdetta isään. Aineistossa ilmeni kuitenkin, että jo yksi turvallinen ja luotettava aikuiskontakti voi auttaa lasta selviytymään vaikeissa oloissa.

Lapsi voi alkaa eristäytyä kavereistaan, jos hänellä on voimakas tunne siitä, että hänen täytyy olla vartioimassa kotona, ettei esimerkiksi väkivaltainen perheenjäsen vahingoita hänen poissaollessaan muita perheenjäseniä. Toisaalta varsinkin murrosikäinen nuori voi myös alkaa viettää aikaansa korostuneen paljon kavereidensa kanssa. Heikko itsetunto voi näkyä lapsessa joko arkuutena tai toisena ääripäänä väkivaltaisena käyttäytymisenä muita ihmisiä kohtaan.

Itsetunto vaikuttaa käsitykseen omista taidoista ja kyvyistä, mikä saattaa näkyä myös koulussa ja oppimistuloksissa. Jos itsetunto on ennestään huono, ei se koulussakaan välttämättä vahvistu. Pikemminkin se saattaa huonontua entisestään, jos oppilas kohtaa pettymyksiä kyvyssään oppia. Perheväkivalta voi kuitenkin moninkertaistaa lapsen kielteistä itsetunnon kehitystä varsinkin, jos lapsella on jo ennestään heikko itsetunto. Sama pätee oppimiseenkin, sillä jos lapsella on jo muutenkin vaikeuksia oppimisessa, ei rauhattomuus kotona ainakaan paranna lapsen oppimista. Päinvastoin se heikentää keskittymiskykyä koulussa eikä kotonakaan saata olla riittävän rauhallista, jotta lapsi voisi keskittyä kunnolla läksyihin.

Oppimisvaikeudet mainittiin perheväkivallan seuraukseksi aineiston kahdessa kirjeessä. Näissä tapauksissa oppimistulokset olivat alkaneet laskea sen seurauksena, että kodin huolien vuoksi henkilö ei ollut lapsena pystynyt

keskittymään koulussa, ei ollut saanut läksyjentekorauhaa kotona tai ei ollut saanut kunnolla nukutuksi öisin. Myös tutkimukseemme osallistuneen opettajan mukaan perheväkivalta näkyy koulussa yleensä oppilaan alisuoriutumisenä.

Jos opettajat saisivat tietoonsa enemmän perheväkivaltatapauksia, niin mitä opettajien pitäisi tilanteelle sitten tehdä? Eivätkö luokanopettajat ole jo tarpeeksi työllistettyjä? Kyse ei kuitenkaan välttämättä ole työmäärän lisäämisestä, vaan pikemminkin työn kohdistamisesta olennaisiin asioihin. Jos luokan sisällä olevia ongelmia opittaisiin tunnistamaan, sillä voitaisiin ehkä vaikuttaa joihinkin työrauhaongelmiin luokassa. Tämä taas voisi vapauttaa opettajien voimavaroja yksilöllisempään opetukseen ja sitä kautta se voisi mahdollistaa opettajalle henkilökohtaisemman suhteen kunkin oppilaan kanssa. Monissa tapauksissa opettajan tärkein rooli saattaisi juuri olla ongelmien tiedostajana, ja ammattiavun olisi sen jälkeen tultava koulukuraattorilta, perheneuvontakeskuksesta tai sosiaalitoimelta. Opettaja voisi monesti kuitenkin olla ensimmäinen perheen ulkopuolinen aikuinen, jolla olisi mahdollisuus havaita perheväkivalta lapsen ongelmana.

Koska valtakunnallinen opetussuunnitelma (1994, 11) määrittää koulun päämääräksi lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, ei opettajakaan voi olla tekemättä mitään, jos saa selville perheväkivaltatapauksen. Koulun on oltava kiinnostunut lapsen koko elämästä, jotta se täyttää tehtävänsä opetussuunnitelman vaatimusten mukaan. Aineiston opettajan esimerkin mukaan voidaan päätellä, että optimistisellä asenteella saadaan parhaita tuloksia aikaan vaikeissakin asioissa. Opettajan kertomissa tapauksissa joidenkin lasten arvosanat koulussa olivat alkaneet nousta sen jälkeen, kun kodin ongelmia oli alettu selvittää. Vaikka lapsi ei oppisi koulussa mitään opetussuunnitelmassa määriteltyjä sisältöjä, on koulunkäynnillä merkitystä lapsen hyvinvoinnille. Koulu on lapselle turvallinen pakka, jossa lapsesta välitetään, jonne hän menee säännöllisesti ja jossa hän kohtaa päivittäin perheen ulkopuolisia aikuisia. Koulu on myös yksi todennäköisimmistä paikoista, jossa lapsen olisi mahdollista saada ongelmiinsa apua.

Kukaan aineistomme tapauksista ei ollut kertonut lapsena kenellekään perheen ulkopuoliselle aikuiselle perheensä tilanteesta. Perheväkivallasta vaikenemisen syyksi mainittiin, että se hävettää. Aineistossa mainittiin myös, että

lapsena luonteva tapa suhtautua perheväkivaltaan on vaikeneminen. Ainoastaan yksi viidestä kirjoittajasta mainitsee kertoneensa perheväkivallasta murrosikäisenä ystävilleen. Sama henkilö oli kertonut myös opettajalle epäsuorasti perheväkivallasta, mutta opettaja ei ollut reagoinut siihen. Henkilön mukaan hän ei lapsenakaan erityisesti salannut perheväkivaltaa, mutta ei myöskään kertonut siitä, koska kukaan ei häneltä sitä kysynyt.

Perheväkivallan salaamisen taustalla voi olla pelko joutua naurunalaiseksi ja leimatuksi. Jos lapsen itsetunto on huono, hänelle merkitsee enemmän toisten mielipide hänestä itsestään kuin, jos itsetunto olisi hyvä. Sen perusteella kertominen perheväkivallasta saattaa olla sitä epätodennäköisempää, mitä enemmän lapsi hakee toisten hyväksyntää. Jos lapsi hakee toisten hyväksyntää, tekisi hän varmasti mitä tahansa muuta kuin avautuisi ongelmistaan muille. Avautumisessa oman perheen heikkouksista ja vioista olisi riski joutua toisten hylkäämäksi.

Myös opettajan kirje viittaa siihen, ettei lapsi kerro oma-aloitteisesti perheväkivallasta kenellekään, ei myöskään opettajalle. Vain yhdessä perheväkivaltatapauksessa, jonka opettaja oli saanut selville, oli oppilas pyytänyt itse apua kodin tilanteeseen. Muissa tapauksissa opettaja itse oli aloittanut keskustelun oppilaan kanssa ja kysellyt kodin asioista sen jälkeen, kun oli alkanut epäillä lapsen kärsivän perheväkivallasta. Tämän perusteella voidaan olettaa, että vastuu lapsen auttamisesta on aikuisella.

Perheväkivallasta puhuminen olisi tärkeää sen vuoksi, jotta käsitteelle rakentuisi sisältö, sillä jos se saattaa helpottaa oloa, että ongelma nimetään. Sen lisäksi uhrille voisi puhumisen avulla tulla tunne, ettei ole ainoa ihminen maailmassa, joka kärsii perheväkivallasta, eikä ole mitenkään omituinen ongelmansa vuoksi. Koulussa opettaja on ensisijaisessa asemassa avoimen keskustelun aloittamisessa oppilaiden kanssa. Jos opettaja itse on valmis käsittelemään vaikeita asioita, niin todennäköisesti hän silloin kykenee myös tarjoamaan oppilailleen työkaluja ongelmallisten asioiden kohtaamiseen. Koulussa olisikin järjestettävä tarvittaessa mahdollisuus ja aikaa opetuksen ohella myös oppilaiden henkilökohtaisten asioiden selvittämiseen. Kummankaan, opetuksen tai oppilaan auttamisen, ei pitäisi toimia toistensa kustannuksella.

Kolmen teeman lisäksi muita huomioita aineistossa oli esimerkiksi se, että kaikissa tutkimuksemme tapauksissa väkivallan tekijä oli ollut isä ja uhreina äiti, lapset tai molemmat. Alkoholilla oli ollut usein osuutta isän väkivaltaiseen käyttäytymiseen kotona. Yrityksestä muuttaa väkivaltaista tilannetta kotona on ainoa esimerkki aineistossa se, kun yksi tutkimushenkilö oli muuttanut jo nuorena pois kotoa. Tämäkään ei suoranaisesti ole yritys muuttaa kodin oloja, vaan muuttamalla pois kotoa ongelma kotona todennäköisesti säilyy, mutta oma elämä helpottuu. Toinen tutkimushenkilö taas kertoi vanhempiensa avioerosta, mutta sitä hän ei mainitse, loppuiko perheväkivalta avioeron myötä.

7.2 Perheväkivallan pitkäaikaiset seuraukset tutkittavien elämässä

Aineistossamme suurin osa kerrotuista perheväkivallan kokemuksista rajoittuu tutkittavien lapsuuteen, mutta myös myöhemmästä elämästä kerrotaan. Sen perusteella, mitä henkilöt aikuisuudestaan paljastavat, voidaan päätellä, että perheväkivalta on horjuttanut uhrien elämää laajasti, sillä lapsuuden perheväkivaltaiset kokemukset ovat aiheuttaneet aikuisenakin ongelmia. Esimerkiksi tunne, että ei ole lapsena kelvannut omille vanhemmilleen on saattanut olla osasyynä kahdessa aineistomme tapauksessa henkilöille syntyneeseen epätoivoon, jota on aikuisena yritetty ratkaista itsemurhalla.

Itsetuntoon liittyviksi perheväkivallan pitkäaikaisiksi seurauksiksi luokittelimme aineistossa esimerkiksi sosiaalisen eristäytymisen, katkeruuden, alistuneisuuden, masennuksen, rikollisuuden, itsetuhoisten ajatusten ja suunnitelmien sekä rakastamisen vaikeuden, sillä esimerkiksi kukaan tutkittavista ei ollut heidän osallistuessaan tutkimukseen naimisissa. Yksi kirjoittajista oli asunut aiemmin avoliitossa, mutta eronnut.

Aikuisena kolmessa viidestä tapauksesta tutkittava itse tai joku tutkittavan sisaruksista on kärsinyt jonkin asteisista mielenterveysongelmista. Koska vain yksi viidestä aineistomme tapauksista mainitsee aikuisena kertoneensa lapsuuden kokemuksistaan läheisilleen, viittaa tämä siihen, että vain harva selviytyy perheväkivallan kokemuksista täysin terveenä omin voimin. Kaksi viidestä kertoo saaneensa ammattiapua psyykkisiin ongelmiinsa aikuisena. Yksi tutkittavista

puolestaan ei muista hyvin lapsuuden tapahtumia, joten tässä tapauksessa saattaa olla kyseessä ilmiö, jossa psyyke torjuu kipeät muistot pois tietoisuudesta. Tämän perusteella voidaan päätellä, että perheväkivallan vaikutukset psyykkiseen kehitykseen lapsuudessa ovat pitkäaikaisia ja voivat aiheuttaa moninkertaisia ongelmia henkilölle aikuisena.

Tutkittavien tunteet näyttivät voimakkailta lapsuuden kokemuksia muisteltaessa. Kirjeistä huokui tunne, että lapsuus oli pilattu kotona ja sen seurauksena henkilö ei ollut pystynyt myöhemminkään tapapainoiseen elämään. Kahden tutkimukseen osallistuneen henkilön isät, jotka olivat käyttäytyneet perheissä väkivaltaisesti, olivat ehtineet kuolla siihen mennessä, kun henkilöt osallistuivat tutkimukseemme. Sitä tutkittavat eivät kerro, kuinka pitkä aika isän kuolemasta on kulunut. Heidän muistoissaan lapsuudesta on kuitenkin viitteitä siitä, että isälle on jollain lailla annettu tapahtuneet anteeksi. Näiden henkilöiden kirjeissä on mainintoja esimerkiksi siitä, ettei isää voi kaikesta syyttää tai että nykyään menneet vain lähinnä naurattavat. Näistä esimerkeistä on havaittavissa ikään kuin sovinnon tekeminen menneisyyden kanssa. Vain yksi niistä tutkittavista, joiden isät vielä elävät, kertoo kirjeessään tulevansa jollakin lailla toimeen isänsä kanssa tänäpäivänä.

Eriksonin teoria näyttää kuvaavan aineistomme tapausten psyykkistä ja sosiaalista kehitystä, sillä lapsuuden epäonnistuneet kehitystehtävät olivat tulleet tutkittavien aikuisuudessa uudelleen eteen. Epäonnistuneet kriisien ratkaisut näyttivät haitanneen myöhempää psyykkistä ja sosiaalista kehitystä, ja aikuisena tutkittavilla oli esimerkiksi samoja itsetunnon ongelmia kuin lapsenakin. Myös vanhempien merkitys, jota esimerkiksi Stern korostaa lapsen varhaisessa kehityksessä, näkyi aineistossa, sillä tutkittavat itse näkivät yhtenä syynä myöhempisiin ongelmiinsa toisen tai molemmat vanhempansa.

Aineistossa ilmeni, että joillakin perheväkivaltaisissa kodeissa kasvaneilla henkilöillä oli ollut lapsena oppimisvaikeuksia. Entä miten oppimisvaikeudet sitten näkyvät henkilön elämässä aikuisena? Yksi aineistomme tapaus oli selviytynyt oppimisvaikeuksista ja menestyy nykyään opinnoissaan. Toisaalta taas huono koulumenestys lapsena saattaisi ennustaa vaikeutta löytää omaa paikkaansa aikuisena yhteiskunnasta. Heikkoon itsetuntoon yhdistettynä oppimisvaikeudet

saattaisivat edistää työttömäksi jäämistä, jos esimerkiksi henkilöllä olisi aikuisenakin vaikeuksia omaksua uutta tietoa ja sitä kautta vaikeuksia kouluttautumisessa. Sitä kautta työttömyys myös lisäisi henkilön syrjäytymistä yhteiskunnasta. Työttömiä aineistomme tapauksista on kaksi, mutta he eivät itse kerro työttömyytensä taustoja. He kirjoittavat kuitenkin, että tuntevat itsensä syrjäytyneiksi yhteiskunnasta. Siihen henkilöt eivät ota kantaa, onko työttömyys aiheuttanut eristyneisyyden tunteen, vai onko kehitys mennyt toisin päin eli onko eristäytyminen yhteiskunnasta johtanut työttömyyteen.

Aikuisena tutkittavista ainakin yksi oli kertonut perheväkivallasta joillekin läheisille ystävilleen. Muiden kirjeistä voi vain päätellä, että perheväkivallasta on kerrottu aikuisena, mutta suoraan siitä eivät muut tutkittavat kerro. Voidaan olettaa, että kertominen aikuisenakin on vaikeaa, vaikka ehkä helpompaa, kun tapahtumista on kulunut jonkin verran aikaa.

Aineistomme perusteella perheväkivallan kokemukset ovat vaikuttaneet henkilöihin läpi elämän, aikuisenakin. Voidaan vain arvailla, kuinka raskasta elämä on kipeiden muistojen kanssa. Ihminen pyrkiikin yleensä helpottamaan oloaan esimerkiksi etsimällä selityksiä tapahtumille. Aineistossamme perheväkivaltaa selitettiin psyykkisillä tekijöillä, alkoholilla, mustasukkaisuudella, turhautumisella, asioilla, joita isä oli sodassa joutunut kokemaan sekä sillä, että väkivalta oli ollut perheessä kasvatustapa. Näiden selitysten valossa näyttää siltä, että perheväkivalta voi johtua melkein mistä tahansa tavallisessa perheessä tai tavallisella ihmisellä olevasta ongelmasta. Aineiston perusteella vahvistui käsitys, että perheväkivaltaan ei välttämättä liity mitään kummallista, vaan se voi olla aivan tavallisen perheen ongelma, ja uhriksi voi joutua kuka tahansa.

7.3 Johtopäätökset

Aineiston valossa näyttää siltä, että perheväkivallasta tekee niin haavoittavan siihen liittyvä jatkuva pelko. Jatkuva pelko kotona voi aiheuttaa lapselle unihäiriöitä, keskittymisvaikeuksia ja sitä kautta oppimisvaikeuksia. Pelko siitä, että oma perhe ei ole normaali, voi vaikuttaa itsetunnon kehitykseen negatiivisesti. Pelko joutua

leimatuksi, naurunalaiseksi ja toisten ihmisten hylkäämäksi saa perheväkivallan uhrin vaikenemaan perheväkivallasta ja salaamaan sitä.

Samalla, kun pohditaan perheväkivallan vaikutusta uhrien hyvinvointiin, on hyvä muistaa, että esimerkiksi itsetunto on henkilökohtainen ominaisuus, joka rakentuu ihmisillä erilaiseksi siinäkin tapauksessa, että ympäristö olisi kaikilla sama. Jollekin toiselle voi vaikeassakin ympäristössä kehittyä hyvä itsetunto, kun taas toiselle voi hyvästä ja turvallisesta kasvuympäristöstä huolimatta muodostua heikko itsetunto. Sama pätee oppimisvaikeuksiin, myöhemmin yhteiskunnasta syrjäytymiseen ja perheväkivallasta vaikenemiseen. Toisilla syntyy oppimisvaikeuksia herkemmin jo esimerkiksi persoonallisuuden piirteiden vuoksi, sillä heillä voi olla esimerkiksi heikompi kyky keskittyä kuin toisilla. Toisilla taas oppiminen voi viedä enemmän aikaa kuin toisilla, eikä kyseessä tällöin edes ole oppimisvaikeus.

Aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että perheväkivalta ikään kuin moninkertaistaa vaikeuksia. Ei voida tietää, ovatko esimerkiksi oppimisvaikeudet suoranaisesti perheväkivallan seurausta, mutta voidaan olettaa, että perheväkivalta ainakin pahentaa jo syntyneitä ongelmia ja estää ongelmien selviämistä. Perheväkivalta voi olla mitä moninaisimpien ongelmien taustalla osasyllisenä, eivätkä ongelmat häviä ennen kuin nähdään ongelmien taakse ja lähdetään sieltä käsin selvittämään tilannetta.

Aineistossa on havaittavissa kaksi ääripäätä siinä, miten perheväkivalta voi näkyä uhrin käyttäytymisessä. Se voi näkyä toisaalta huomionhakuisuutena, toisaalta taas eristäytymisenä. Lapsilla huomionhakuisuus voi ilmetä esimerkiksi väkivaltaisena käyttäytymisenä, eristäytyminen taas omiin oloihin vetäytymisenä tai korostuneena arkuutena. Huomionhakuisuus voi näkyä myös, varsinkin aikuisena, rikollisuutena ja itsemurhayrityksinä, eristäytyminen sosiaalisista suhteista vetäytymisenä ja työttömyydestä aiheutuneena eristyneisyyden tunteena.

Opettajan tehtäväksi jää vapautuneen ja suotuisan ilmapiirin luominen luokassa sille, että tunteita opittaisiin ensinnäkin ilmaisemaan, mutta myös käsittelemään. Tunteiden käsittelyn kautta opettajalla olisi mahdollisuus saada ote lapsen koko persoonallisuudesta ja sitä kautta mahdollisesti aavistaa lapsella olevia ongelmia. Miksi opettajan pitäisi sitten aavistaa lapsen ongelmat? Ensisijaisesti sen

tähden, että perheväkivallasta kärsivillä perheillä ei itsellään usein ole voimavaroja lähteä etsimään apua, ja koulu on kodin lisäksi se paikka, jossa tuttu aikuinen kohtaa lapsen päivittäin.

Aineistomme tapausten lapsuuden perheissä perheväkivalta oltiin pidetty perheen sisäisenä tietona eikä siitä oltu puhuttu muille. Sen sijaan oltiin yritetty selvittää omin voimin. Osa tutkittavista on ollut lapsia 1950- ja 1960-luvulla, jolloin perheväkivaltaa ei olla ajateltukaan niin tuomittavaksi kuin nykyään. Kuten yksi tutkittavakin kirjoittaa, perheväkivallan ajateltiin olevan entisaikaan pikemminkin kuritusta ja kasvatusta kuin rikos. Tutkittavien kertoman mukaan näyttää myös, että heidän lapsuuden perheet ovat olleet melko tiiviitä. Kirjeistä voi esimerkiksi päätellä, että he ovat viettäneet lapsena vapaa-aikaansa melko paljon kotona. Myöskään vanhemmat eivät olleet eronneet kuin yhdessä tapauksessa viidestä, joten näyttää siltä, että äidit olivat hyvin sitoutuneita perheeseen siitä huolimatta, että mies pahoinpiteli perheenjäseniä.

Kenenkään aineistomme tapauksen perhe ei ollut hakenut apua perheväkivaltaan esimerkiksi sosiaaliviranomaisilta tai poliisilta. Koska aineistomme henkilöistä kolme on elänyt lapsuutensa noin 1950- ja 1960-luvulla, kaksi taas myöhemmin, noin 1970-luvulla ja 1980-luvulla, viittaa tämä siihen, että perheväkivalta on säilynyt vaiettuna ilmiönä vuosikymmenestä toiseen.

8 POHDINTA

Husson (2003) äskettäin valmistuneen väitöskirjan mukaan Suomi on tänä päivänä rikkaista länsimaista heti Yhdysvaltojen jälkeen perheväkivaltatilastojen kärjessä. Tutkimuksen mukaan perheväkivalta on raaistunut ja siihen liittyvät kuolemantapaukset lisääntyneet. (Husso 2003, 16.) Oman tutkimuksemme valmistuttua jatkotutkimusaiheena voisikin olla selvittää, miksi perheväkivalta on raaistunut tai miksi juuri Suomi on niin kärjessä perheväkivaltatapauksien määrässä. Myös se kiinnostaisi, miten perheväkivallan raaistumista voitaisiin estää.

Tutkimuksemme ei kuvaa perheväkivaltaa kaikkina aikoina, vaan se on aikaan ja tiettyihin tapauksiin sidottu. Tutkimushenkilöistä kaksi on käynyt peruskoulua 1980- ja 1990-luvulla, muut noin 1960- ja 1970-luvulla. Millainen tulos olisi tullut 2000-luvun lapsilta? Vaikka tutkimukseemme osallistuneiden kokemukset olivat hyvin yhteneviä kirjoittajien ikäerosta huolimatta, tämän päivän tilanne jäi tutkimuksessamme silti selvittämättä.

Jos tutkittavina olisi ollut lapsia, tutkimusmenetelmät olisi pitänyt valita toisin. Käyttämämme aineistonkeruutapa, vapaaehtoinen kirjoitelma, oli aikuisten muistoja ja kokemuksia käsittelevään tutkimukseen soveltuva, sillä se säilytti kirjoittajan anonymiteettiä ja antoi tutkittavalle täyden vapauden valita juuri ne asiat, joista itse halusi kertoa. Tämä aineistonkeruutapa sopii kuitenkin aikuisille lapsia paremmin esimerkiksi sen vuoksi, että kirjoittajan pitää kirjoittaessaan osata valita kokemuksistaan juuri ne asiat, jotka arvelee olennaisiksi kertoa. Vapaaehtoisen kirjoitelman kirjoittajalta vaaditaan siis omiin muistoihin liittyvien ajatusten jäsentämiskykyä sekä tietynlaista etäisyyden ottamista tapahtumiin.

Jos aloittaisimme tutkimuksen alusta, kiinnittäisimme vielä enemmän huomiota tutkimushenkilöihin. Moni heistä lupautui kirjeessään vastaamaan jatkokysymyksiin, mutta emme kuitenkaan esittäneet yhdellekään tutkittavalle tarkentavia kysymyksiä heidän kertomistaan asioista. Yksi syy tähän oli se, että emme käsitelleet aineistoa välittömästi kirjeiden saapumisen jälkeen. Aineisto oli aluksi ainoastaan tutkimuksen teorian muodostamisen apuna, eli käsitelimme

teoriaosuudessa sellaisia tutkimuksia ja teorioita, jotka aineistomme valossa näyttivät olennaisilta. Jatkokysymysten esittäminen tutkittaville olisi siis jäänyt niin pitkän ajan päähän kirjeiden saapumisesta, että päätimme pitäytyä niissä tiedoissa, jotka alun perin olimme saaneet. Asiat, joista olisi ollut kysyttävää, olisivat lisäksi olleet niin arkaluontoisia, että niiden esille tuominen olisi saattanut olla eettisesti arveluttavaa.

Aineistosta tekemämme päätelmät kategorioiden avulla helpotti aineiston jäsentämistä ja antoi aineiston käsittelemiselle selkeän rungon. Kategorioiden luomisessa jokainen kirje oli tärkeä, jotta kaikki aineiston ominaispiirteet tulisivat huomioiduksi kategorioissa. Kaikkien vastaajien kirjeistä tulikin aineiston käsittelyssä huomioiduksi tutkimuksemme kannalta merkittävä osa, vaikka kaikkiin vastaajien mainitsemiin asioihin emme puuttuneetkaan aiheessa pysymiseksi ja tutkimuksen selkeyden säilyttämiseksi. Tasapuolisuus tutkittavien kesken kuitenkin aineiston käsittelyssä toteutui. Aineiston kategorioinnin ansiosta tutkittavista ei tarvinnut käyttää päätelmiä tehdessä enää peitenimiä, sillä pääasia siinä vaiheessa ei ollut se, kuka mitään oli kirjoittanut, vaan se, mitä kustakin aiheesta oli kerrottu aineistossa yleensä.

Perheväkivallan määrästä Suomessa on jonkin verran toisistaan poikkeavia tutkimustuloksia, emmekä myöskään me pysty sitä tutkimuksellamme korjaamaan. Voimme vain todeta, että yksikin perheväkivaltatapaus on liikaa. Jokaisella tutkimallamme perheväkivaltatapauksella näytti olevan kauaskantoisia vaikutuksia, ja vaikutukset ulottuivat useaan henkilöön, jotka olivat aktiivisesti tai passiivisesti kohdanneet perheväkivaltaa.

Olisiko jotain kannattanut tehdä metodin valinnassa toisin? Jos tutkimuskysymyksemme olisi ollut tarkempi, olisimme todennäköisesti saaneet yhteneväisempiä kirjeitä ja sitä kautta olisimme saaneet enemmän aineistoa tietyn ilmiön analysoinnin pohjaksi. Toisaalta, nyt tutkimuksessamme toteutui kirjoittajan vapaus eli kirjoittajat saivat itse valita aiheet, joista halusivat ensisijaisesti kirjoittaa. Vasta kirjeiden sisällön perusteella päätimme, mitä aiheita analysoimme. Lisäksi olisimme myös voineet pyytää vastaajia kirjoittamaan omalla nimellään ja haastatella heitä vielä tarkemmin kirjeiden saamisen jälkeen. Teemahaastattelu olisi voinut luontevasti tulla osaksi tutkimustamme ja syventää aineiston sisältöä.

Olisimme voineet kirjeiden saannin jälkeen myös haastatella terveydenhoitajia tai koulukuraattoreita ja pyrkiä saamaan heidän näkökulmansa kirjeistä esiin nousseisiin ilmiöihin. Haastattelut olisivat myös tukeneet sitä näkökulmaa, miten koulu voi auttaa perheväkivaltaa kokenutta lasta. Tämä olisi kuitenkin ollut jo kokonaan uusi tutkimus, joten pitäydyimme opettajan ja viiden muun henkilön kirjoittamien kirjeiden käsittelyssä.

Oman aineistomme pohjalta emme pysty esittämään yleispäteviä väitteitä, vaan ainoastaan tähän aineistoon sidottuja päätelmiä. Toisaalta tutkimuksemme pyrkimys ei alun perinkään ollut yleistettävyyttä, vaan ainoastaan pienen osan näkeminen ja kuvaaminen joidenkin perheväkivaltaa kokeneiden ihmisten elämästä. Tutkimuksen tarkoitus on laajuudeltaan pysyä juuri niiden tapausten rajoissa, joita tutkimuksessamme käsittelemme.

LÄHTEET

- Aromaa, K. & Heiskanen, M. 2000. Crime risks in Finland 2000. Finnish results
Of the 2000 sweep of the international crime victims survey. Helsinki:
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Auvinen, R. 1995. Lapsiperhe Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos,
Väestöliitto.
- Backman, K. 1998. Grounded-teoria lähestymistavan haasteellisuus aloittelevalle
tutkijalle. *Hoitotiede* 5, 263–270.
- Birchall, E. 1989. The frequency of child abuse – what do we really know?
Teoksessa O. Stevenson (toim.) *Child abuse. Professional practice and
public policy*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1–27.
- Blomstedt, J. 1998. Häpeän ja syyllisyyden muodon muutoksia. *Tiede ja edistys*.
Monitieteinen aikakauslehti 3, 221–227.
- Bronfenbrenner, U. 1981. *Sosialisaatiotutkimus*. (Toim. K. Lüscher) Suom. P.
Ikonen. Espoo: Weilin+Göös.
- Dufva, V. 2001. Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön
näkökulmasta. Helsinki: Ensi- ja turvakotiliitto.
- Dunderfelt, T. 1998. *Elämänkaaripsykologia lapsen kasvusta yksilön henkiseen
kehitykseen*. 10. painos. Porvoo: WSOY.
- Elers, N. 1994. Liian usein piilossa: perheväkivalta. *Sosiaalinen aikakauskirja* 88
(4), 16–17.
- Erikson, E. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suom. E. Huttunen. 2. tarkistettu
painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskola, J. 1992. Kasvatustieteellisen tutkimuksen tiedonhankinnan eettisistä
kysymyksistä. *kasvatus* 1, 6–13.
- Eskola, J. & Suoranta J. 1999. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 3. painos.
Tampere: Vastapaino.

- Forssten, K. 1993. Suojaverkon lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden elämän hallinnan ongelmista ja perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia.
- Gillis, J. R. 1996. A world of their own making: Myth, ritual, and the quest for family values. New York: Basic Books.
- Gylling, H. 2002. Millaisilla arvoilla tutkimusta voidaan perustella? Teoksessa S. Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen & J. Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-paino.
- Heiskanen, M. 2000. Tapaturmat, väkivalta, rikollisuuden pelko. Väestöhaastattelujen tuloksia vuosilta 1980–1997. Helsinki: Tilastokeskus.
- Heiskanen, M. & Aromaa, K. 1998. Suomalaisten turvallisuus 1997. Vuoden 1997 haastattelututkimuksen ennakkotietoja tapaturmien ja rikosten kohteeksi joutumisesta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Tilastokeskus.
- Heiskanen, M. & Piispa, M. 1998. Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Helsinki: Tilastokeskus.
- Heller, A. 1985. The power of shame. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Holmberg, T. 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Stakes / Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Helsinki: Lasten keskus.
- Husso, M. 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Jallinoja, R. 1985. Johdatus perhesosiologiaan. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, R. 2000. Perheen aika. Helsinki: Otava.
- Jokinen, E. (toim.) 1997. Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino.
- Kanerva, A. 2000. ”Tämä lyönti sai olla viimeinen.” Perheväkivallasta vaietaan usein liian pitkään. Lapsen maailma 11, 12–13.
- Kari, J. & Huttunen, K. 1980. Johdatus kasvatuksen ongelmien tutkimiseen.

Helsinki: Otava.

- Keltikangas-Järvinen, L. 1998. Hyvä itsetunto. 8. painos. Juva: WSOY.
- Kiviaho, P. 1993. Perheväkivallasta. Sosiaalinen aikakauskirja 87 (6), 47–50.
- Korkiakangas, P. 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Lahikainen, A. 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 21–44.
- Lahikainen, A., Kraav, I., Kirmanen, T. & Majjala, L. 1995. Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. Kuopion yliopiston Sosiaalitieteiden laitos. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Larson, R. & Richards, M. H. 1994. Divergent realities: the emotional lives of mothers, fathers and adolescents. New York: Basic Books.
- Leskinen, R. 1982. “Kuka kuulisi minua?” Perheväkivalta lapsen silmin. Helsinki: Ensi kotien liitto.
- Levin, D. 1991. Visions of narcissism. Intersubjectivity and the reversals of reflection. Teoksessa M. C. Dillon (toim.) Merleau-Ponty vivant. Albany: State University of New York Press, 47–90.
- Lewis, H. B. 1987. The role of shame in depression over the life span. Teoksessa H. B. Lewis (toim.) The role of shame in symptom formation. Hillsdale, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Morris, H. (ed.) 1971. Guilt and shame. Wadsworth Publishing Company.
- Mujunen, M., Penttinen, H., Penttinen, M. & Tolvanen, S. (toim.) 1997. En ymmärrä – siksi lyön. Sukellus väkivallan tunnemaailmaan. Helsinki: Aseman lapset.
- Mussen, P. H. 1978. Lapsen psykologinen kehitys. Suom. K. & O. Appelqvist. Jyväskylä: Gummerus.

- Niemi, I. & Pääkkönen, H. 1992. Vuotuinen ajankäyttö. Tutkimuksia 183.
Helsinki: Tilastokeskus.
- Niemi, I. & Pääkkönen, H. 2001. Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. Kulttuuri ja viestintä 6. Helsinki: Tilastokeskus.
- Niemi, H., Karjalainen, R., Kinnunen, K. & Sorvoja, T. 2000. Opas perheväkivaltaa kohtaaville. Kauniainen: Työväen akatemia. Saatavilla www-muodossa
<URL: <http://www.pp.clinet.fi/~tak/perheväkivalta.htm>>. 17.3.2003.
- Nissilä, M.-L. 2002. Kyläkoulu on elämäntapa. Opettaja 32, 22–24.
- Näre, S. 1999. Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa S. Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa. Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–15.
- Ojanen, M. 1994. Mikä minä on? Minän rakenne, kehitys, häiriöt ja eheytyminen. Kulju: M. Ojanen.
- Parsons, T. & Bales, R. F. 1956. Family. Socialization and interaction process. London: Routledge & Kegan Paul.
- Peltoniemi, T. 1984. Perheväkivalta. Helsinki: Otava.
- Perttu, S. 1999. Perheväkivaltaa auttamistyössä – opas ammattihenkilöstölle. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Perttula, J. 1996. Ihmistieteiden tiedonmuodostus ja tutkimusetiikka. Teoksessa A. Palmroth & I. Nurmi (toim.) Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. JYY 38. Jyväskylä: Jyväskylän ylioppilaskunta, 83–108.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. 4. korjattu painos. Helsinki: Opetushallitus, 2000.
- Perusopetuksen opetuskokeiluissa lukuvuonna 2003–2004 noudatettavat opetussuunnitelman perusteet vuosiluokille 3–9 ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuosiluokille 1–2. 2003. 2. korjattu painos. Opetushallitus. Saatavilla www-muodossa <URL: http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/perusopetus1_2kok3_9.pdf>. 16.4.2003.

- Puhakka, A. 1994. Perheväkivalta on uskallettava ottaa puheeksi asiakkaan kanssa. *Sosiaaliturva* 8, 4–7.
- Rinne, R. 2001. Tutkijan neuvo koulun aikuisille: perheväkivaltaan puututtava heti. *Opettaja* 6, 20–21.
- Ronkainen, S. 1999. Subjektius, häpeä ja syyllisyys perheväkivallan elementteinä. Teoksessa S. Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa 1. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 131–154.
- Räsänen, E., Moilanen, I., Tamminen, T. & Almqvist, F. (toim.) 2000. *Lasten- ja nuorisopsykiatria. 2. uudistettu painos*. Helsinki: Duodecim.
- Sariola, H. 1990. *Lasten väkivalta- ja seksuaalikokemukset*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Simola, H. 2002. Millainen olisi riittävän hyvä koulu? Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi, 182–200.
- Stern, D. 1982. *Ensimmäinen ihmissuhde*. Suom. K. Appelqvist. Jyväskylä: Gummerus.
- Stern, D. 1997. *Maailma lapsen silmin. Mitä lapsi näkee, kokee ja tuntee*. Suom. E.-L. Jaakkola. Juva: WSOY.
- Suomen kielen perussanakirja. Toinen osa. L–R. 2001. *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Syrjälä, L. *Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa*. 2001. Teoksessa J. Aaltola, & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aliottelvalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–217.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vainikainen, T. 2000. *Väkivallan kierteen katkaisu on lapsen oikeus*. *Lapsen maailma* 10, 28.
- Vesivalo, O. (toim.) 1993. *Perheväkivallan kohtaaminen*. Ammattiauttajan käsikirja. Tiivistelmä YK:n heinäkuussa 1992 valmistuneesta luonnoksesta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja.

Viialainen, R. 1995. Lapsena kaltoin kohdeltu on usein väkivaltainen omille lapsilleen. *Dialogi* 5 (6), 8–9.

Wolman, B. B. 1979. *Lapsen pelot*. Helsinki: Otava.

Österberg, I. 1994. Peter Newell: Ruumiillinen kuritus ei kasvata lasta. *Sosiaaliturva* 8, 15.

LIITE 1: Aineistopyyntö Keski-suomalaisessa

PERHEVÄKIVALTA

Tulevina opettajina selvitämme koulun mahdollisuuksia auttaa perheväkivallan keskellä elävää lasta. Jos olet lapsena kokenut perheväkivaltaa kotonasi, kirjoita meille vapaamuotoinen, lyhyt kirjoitelma siitä. Voit esimerkiksi vastata seuraaviin kysymyksiin, mutta älä anna niiden rajoittaa kirjoitustasi: Miten perheväkivalta vaikutti elämääsi, esimerkiksi koulunkäyntiin? Tuliko se ilmi koulussa tai kaveripiirissä? Yrititkö koulussa peitellä kotonasi tapahtuvaa perheväkivaltaa?

Perheväkivalta on vaikea ja vaiettu asia, mutta toivomme, että autatte meitä. Käsittelemme kirjoitelmia luottamuksellisesti pro gradu - tutkielmassamme. Voit kirjoittaa nimettömänä jompaankumpaan alla mainittuun osoitteeseen. Kirjoitelmastasi lämpimästi kiittäen,

Aija Jakonen
Survontie 46 A 12
40520 Jyväskylä
e-mail: aija@st.jyu.fi

Kaisa Mäkelä
Voionmaankatu 6 A 4
40700 Jyväskylä
e-mail: kaimake@st.jyu.fi

LIITE 2: Aineistopyyntö Opettaja-lehdessä

PERHEVÄKIVALTA OPETTAJAN KOKEMANA

Opettaja tai opettajaksi opiskeleva:

Kirjoita vapaamuotoisesti lyhyt kirjoitelma

A. Jos olet itse kokenut perheväkivaltaa lapsena, nuorena tai aikuisena

TAI

B. Miten olet reagoinut, jos olet kohdannut luokassa perheväkivallasta kärsineen oppilaan.

Opiskelemme luokanopettajiksi, ja käsittelemme kirjoitelmia pro gradu - tutkielmassamme luottamuksellisesti. Voit kirjoittaa nimettömänä.

Lähetä kirjoitelmasi jompaankumpaan alla mainittuun osoitteeseen.

Kirjoitelmastasi lämpimästi kiittäen,

Aija Jakonen

Survontie 46 A 12

40520 Jyväskylä

e-mail: aija@st.jyu.fi

Kaisa Mäkelä

Voionmaankatu 6 A 4

40700 Jyväskylä

e-mail: kaimake@st.jyu.fi

LIITE 3: Esimerkki aineiston käsittelyprosessista

1. AINEISTON LUKEMINEN

2. AINEISTON MUOKKAMINEN

Alkuperäiset kirjeet muutetaan kertovaan muotoon.

Esimerkkiote alkuperäisestä kirjeestä:

”Elikkä mitä Lapsuus on antanut: Ei mitään meidät on kaikki alistettu ja lapsena jo otettu itseluott. pois. Kaikki joudutaan käyt. rauhoittavia jännitystä poistavia Lääk. UniL. MasennusL.”

Muokattu kirje:

Kirjoittaja 1 syyttää vanhempiaan siitä, että hänellä ei ole itseluottamusta ja että häntä on alistettu. Kirjoittaja 1 ja kaikki hänen sisaruksensa käyttävät mieliala- ja unilääkkeitä.

3. ANONYMITEETIN VARMISTAMINEN

Annetaan peitenimet kirjoittajille.

4. TULKINTA

Tehdään tulkintoja alkuperäisestä kirjeestä.

Esimerkkikohta aineistosta:

Perheväkivalta on tutkittavan mukaan hajottanut hänen itseluottamustaan. Jokisen (1997, 95–96) mukaan myös masennus voi vaikuttaa ihmissuhteista vetäytymistä ja tunteiden käsittelyn vaikeutumista. Vesivalon (1993, 2) mukaan henkilökohtaisen kärsimyksen lisäksi ongelma syntyy myös yhteiskunnallisella tasolla, sillä perheväkivallan seuraukset aiheuttavat henkilön riippuvuutta yhteiskunnan tuesta ja siihen liittyy huomattavia sosiaalisia ja taloudellisia menetyksiä.

5. KATEGORIOINTI

Luodaan kategorioita aineistosta. Esimerkkikohta sijoittuu kategoriaan, johon kuuluu aineiston kaikki itsetuntoon liittyvät maininnat.

6. PERUSTELU

Perustellaan, miksi kukin kirjeen kohta on luokiteltu tiettyyn kategoriaan kuuluvaksi. Esimerkkikohdan perustelu:

Itsetunnon perusta rakentuu lapsuudessa, jolloin vanhemmilla on tärkeä rooli lapsen terveen itsetunnon kehittämisessä. Jos vanhemmat eivät positiivisella palautteella tue ja rohkaise lasta, saattaa siitä seurata häiriöitä lapsen itsetunnon normaalissa kehityksessä. Itsetunnon häiriintyneellä kehityksellä puolestaan saattaa olla pitkäaikaisia seurauksia henkilön elämässä. Se aiheuttaa eristyneisyyttä muista ihmisistä ja yhteiskunnasta, tunteiden käsittelyn vaikeutta ja masentuneisuutta, sekä pahimmassa tapauksessa itsetuhoisuutta.

7. JÄSENNYS

Koko aineisto jäsenetään tutkimusongelmien mukaan eli sen mukaan, onko kyseessä lapsuudessa koettu tapahtuma vai perheväkivallan pitkäaikainen seuraus. Esimerkkikohta liittyy sekä lapsuuden että aikuisuuden kokemuksiin perheväkivallasta.

8. YHTEENVETO

Kumpikin tutkimusongelma käsitellään siis kolmen kategorian mukaan.

Kategorioita ovat perheväkivallan vaikutus itsetunnon kehittymiseen, oppimiseen sekä perheväkivallasta vaikeneminen. Lisäksi käsitellään erikseen sellaisia aineiston kohtia, jotka eivät kuulu mihinkään kategoriaan.